

Cestou za Kristem!

Čeští jezuité v komunistickém útlaku

Jan Pavlík, SJ

Úvod

Podávám laskavému čtenáři stručný a jen velmi věcný přehled událostí let disperze české jezuitské provincie a rámcově osudy jejich členů. Je to výtažek z knihy: Jan Pavlík, T.J., „Budou vás vydávat soudům“, která vyšla roku 1995 a měla nečekaně příznivý čtenářský ohlas.

Tato práce postrádá vyprávěčský prvek, který událostem dává jiskru, která schopná zapálit zájem, dá mnohem víc porozumění událostem. Ale i holá skutečnost může být svědectvím víry, naděje a lásky k trojičnému Bohu a podpořit v člověku smysl pro věrnost pravdě, spravedlnosti, ale vypovídá také o zdroji trpělivosti v lásce, a to i k bloudícím, nebo také k nepřítelům.

Po tomto krátkém úvodě byl bych rád, kdyby mě čtenář doprovázel při procházce dějinami českých jezuitů od začátku existence řádu.

Události disperze je možné rozdělit do tří etap. První etapa je období nejtěžšího údělu českých jezuitů: tvrdé pronásledování všech (déle nebo méně), jen jednou, nebo opět v nových zatčeních. Druhá krátká etapa chce dát vhled do dvou roků označovaných jako „pražské jaro“, do událostí v letech 1968 a 1969. Konečně třetí etapa dalšího, méně drastického, ale velice účelného pronásledování v době „normalizace“. Ta začala psát osudy životů českých jezuitů od roku 1970 až do skončení komunistické totality v roce 1989 na jeho sklonku.

Doufám, že čtenář vezme i tuto práci se shovívavostí do rukou a bude ji číst k potřebě správné orientace, lepšího vztahu k Tovaryšstvu Ježíšovu i sobě ke vzdělání.

Autor

Krátká procházka dějinami české provincie T. J.

Po schválení „Formula Instituti“ - náčrt způsobu života nově vznikajícího řádu, a to dne 27. září 1540 papežem Pavlem III., se začalo Tovaryšstvo Ježíšovo podivuhodně šířit po Evropě a pronikat také do Indie a Latinské Ameriky.

Střediskem činnosti byla ovšem Evropa. Země koruny české byly obkoleseny světem germánským. Do tohoto světa proniklo Tovaryšstvo Ježíšovo záhy. Vznikla tam provincie německá, k níž patřilo i Rakousko. Nemůžeme zcela přesně zodpovědět, jak se dověděli čeští zájemci o Tovaryšstvu. Je však jisté, že už v roce 1552 přišlo do Říma 12 českých jinochů, aby vstoupili do řádu. Roku 1555 vstupovalo dalších 10 Čechů v Římě do Tovaryšstva Ježíšova. Zřejmě tato skutečnost, ale i přání pražského arcibiskupa a panovníka, vedlo sv. Ignáce, že do Prahy v roce 1555 poslal německého provinciála Petra Kanisia, pozdějšího světce a Učitele církve. Ten v Praze jednal uvážlivě jak se stavy tak s králem i arcibiskupem a tím připravil možnost příchodu prvních jezuitů do Prahy.

Sv. Ignác ještě před svou smrtí v roce 1556 poslal prvních 12 jezuitů do Prahy do připraveného nového domova při kostele sv. Klementa (bývalého dominikánského kláštera, průvodní listina je datována sv. Ignácem 2.4.1556). 21.4.1556 se objevili vybraní jezuité v Praze. Všichni byli cizinci. Mohli začít se školami, které v tehdejší Evropě byly latinské. 7. Července 1556 otevřeli již fakultu teologickou a filozofickou jako školy vyšší, ale také akademii (naše gymnázium). Současně založili dva konvikty: sv. Bartoloměje pro šlechtice a sv. Václava pro chudé studenty.

Roku 1559 se vrátili do Čech dva první čeští jezuité kněží: P. Valentin Foit a P. Ondřej Pešina. Od té chvíle začali jezuité hlásat slovo Boží z pražských kazatelen. Z Prahy se rozcházeli na venkov, nejprve na misie, ale později, jak členů přibývalo, k trvalému působení do míst koruny českého království. K té tehdy patřily Čechy, Morava, Slezsko a Kladsko.

Činnost jezuitů byla krátce přerušena v letech 1616, kdy 30 protestantských direktorů vydalo 1. června dekret, kterým vypovídal jezuitu „nyní i na časy budoucí a věčné“. Vyhnanství trvalo krátce. Postupně se začali jezuité vracet do svých kolejí. Nejprve v roce 1619 do Českého Krumlova, do Prahy, do Jindřichova Hradce. Postupně i do dalších. Roku 1622 opětovně začali učit na univerzitě.

Správa těchto prací byla pod vedením německé provincie od roku 1556 až do roku 1563. V tomto roce vznikla nová řádová provincie rakouská. K ní byly přiřazeny i domy Tovaryšstva v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Kladsku. Rozvoj řádu v našich zemích byl tak mohutný, že generální představený řádu v roce 1623 rozhodl o zřízení samostatné české provincie.

Tato česká provincie měla na svém území ve správě tři univerzity: v Praze, Olomouci a Wroclawi. Kolej (se školami) a rezidencí pro duchovní službu věřícím stále přibývalo. Bylo jich nakonec v čase největšího rozkvětu celkem 48. K tomu vznikly i dvě misijní stanice. Na všech místech činnosti jezuitů české provincie do zrušení řádu v roce 1773 byly postaveny krásné barokní kostely. V místech, kde byly koleje, vystavěli jezuité také mohutné školní budovy a konvikty. Čeští jezuité byli však také ve světových misích Tovaryšstva, a to v Indii, Číně, Latinské Americe, na Filipínách.

Pro český kulturní rozvoj měli význam nejen jezuitští učitelé nebo duchovní pastýři, ale také významní vědci v různých oborech; stejně také výborní malíři a sochaři. Průkopnickou práci vykonali jezuité české provincie na svých školách všeho druhu, v divadelních hrách a baletu, ale i v hudbě.

Ačkoliv Tovaryšstvo není charitativní řád, nescházeli členové české provincie i v této charitativní práci, když bylo zapotřebí. Tak mnoho jezuitů české provincie sloužilo nakaženým morem, a to i za cenu položení vlastního života. Tak zemřelo v této službě 24 jezuitů české provincie.

V roce 1754 se od české provincie oddělilo Slezsko. Bez Slezanů v roce 1773 při zrušení řádu bylo v české provincii celkem 1125 členů, z toho 623 kněží. V zahraničních misích bylo v té době 78 členů (celkem po čas existence české samostatné provincie prošlo misemi 160 kněží a řeholních bratří). Většina kněží po zrušení byla převzata diecézemi do duchovní farní služby. Někteří profesori zůstali dál učit.

Ačkoliv bylo Tovaryšstvo obnoveno na celém světě už v roce 1814 bulou papeže Pia VII., dlouho nemohla vzniknout kdysi tak slavná česká provincie. Zájemci o život v Tovaryšstvu se museli stávat členy rakousko-uherské provincie, později jen rakouské. Na území Rakousko-Uherska v historických zemích Čech a Moravy se na původní místo vrátili jezuité nejprve roku 1853 do Šejnova-Bohosudova (Mariaschein), kde zřídili německé gymnázium a konvikt pro chlapce, kteří se měli věnovat duchovnímu povolání (chlapecký seminář diecéze litoměřické). 1866 se vrátili jezuité do Prahy na Nové Město pražské ke kostelu sv. Ignáce. V roce 1900 byli povoláni (z dřívějších míst) ještě do Hradce Králové. Jinak jim byly diecézemi svěřeny nové práce v duchovní službě, a to v roce 1887 na sv. Hostýně (mariánské poutní místo) a v roce 1890 na Velehradě (poutní místo cyrilometodějské spolu s farností). Roku 1913 pražský arcibiskup světil nové arcibiskupské gymnázium v Praze-Bubenči a konvikt pro výchovu budoucích kněží českým jezuitům rakouské provincie.

Vznik samostatného československého státu a jezuité.

Po skončení první světové války vznikl z rozpadlé rakousko-uherské říše také samostatný stát Československo. Několik domů v Čechách a na Moravě nemohlo zůstat v provincii rakouské; dva domy na Slovensku nemohly být dále ve správě provincie uherské. 8. prosince 1919 z rozhodnutí P. generála Vladimíra Ledóchowského byla zřízena viceprovincie československá. Sídlem viceprovinciála se stala Praha, rezidence u sv. Ignáce. V Čechách patřily do provincie koleje v Praze-Bubenči, Bohosudově a rezidence v Hradci Králové. Na Moravě kolej na Velehradě a rezidence na sv. Hostýně. Ze Slovenska připadly viceprovincii československé kolej v Trnavě a rezidence v Bratislavě.

Z jiných provincií byly postupně začleněny do viceprovincie roku 1920 rezidence v Opavě (z provincie německé) a roku 1924 rezidence v Českém Těšíně (z provincie polské).

Postupně vznikaly i nové domy a práce Tovaryšstva na těchto místech: 1922 Ružomberok, 1925 Podmokly, 1930 Košice, 1932 Doupov, 1933 Děčín a Benešov u Prahy.

Při svém vzniku měla československá viceprovincie 153 členů, z toho bylo 72 kněží, 29 scholastiků (bohoslovců) a 52 bratří. 25.12.1928 byla viceprovincie československá povýšena na provincii. V roce 1929 měla už provincie československá celkem 271 členů, z toho 99 kněží, 93 scholastiků a 79 bratří. Od 1. ledna 1931 rozhodnutím P. generála začala žít viceprovincie slovenská na československé provincii závislá.

V říjnu roku 1937 byl v Benešově otevřen nový vlastní provinční Filozofický institut. Provincii spolu s provincií polskou a viceprovincií slovenskou bylo svěřeno misijní území Severní Rodézie - nynější Zambia - v Africe. Čeští jezuité měli možnost odejít také do misí v Číně. Pro tyto misie se začali připravovat: 1 kněz, 3 scholastici a 1 bratr. Současně začali s přípravou také dva scholastici pro misii v Rusku.

23. srpna 1938 se stala viceprovincie slovenská samostatnou, na československé provincii nezávislou. 5. ledna 1939 rozhodl P. generál, aby provincii u nás byl vrácen dříve slavný název: česká provincie. To už však byly v běhu události, které předcházely druhé světové válce. Ty způsobily také, že domy Bohosudov, Děčín, Podmokly, Doupov a Opava byly přiřazeny k provincii německé; Český Těšín k provincii polské. Tak se česká provincie ztenčila o 69 členů. Z prací, které konala československá provincie to byla skrytá, ale důležitá práce na výchově kněžského dorostu. Byla to gymnázia: česká - Praha-Bubeneč a Velehrad. Německé gymnázium bylo v Bohosudově.

Významná byla práce exerciční. Hlavním centrem byl Velehrad se zvláštním exercičním domem Stojanov. Stejně také sv. Hostýn po vybudování poutního domu umožňoval konat exercicie. Otcové naší provincie dávali také duchovní cvičení na jiných místech, a to kněžím, řeholnicím a řeholníkům, ale i laikům - zvláště studentům.

Další významnou činností byly Mariánské družiny, především v místech působení jezuitů, ale byly i takové, kam jezuité dojížděli. Tiskový apoštolát do druhé světové války byl další prací jezuitů. Provincie vydávala tato česká periodika: Posel Božského Srdce Páně, Ve službách Královny, Hlasy svatohostýnské, Velehradské zprávy, Zprávy české provincie T. J. Ve vlastní režii vydávali jezuité také německý časopis: Mariascheiner Sodalenenkorrespondenz.

Redaktory dodala provincie těmto časopisům katolické církve u nás: Neděle - týdeník pro obecný lid; Dorost - časopis pro mládež.

Česká provincie sloužila také službou spirituálů v kněžských diecézních seminářích. Dlouhodobě v diecézi Brno, Litoměřice (pro německé bohoslovce) a Hradec Králové. Krátkodobě v některém období byli jezuité spirituály v Praze a Českých Budějovicích. Významný byl také apoštolát

na pražské periférii, v okrajových čtvrtích stále se rozrůstajícího velkoměsta. Zcela výjimečnou byla práce unijní, řekněme v dnešním pojmu ekumenická, a to zvláště pro sblížení s pravoslavnou církví. Na Velehradě jezuité připravili 7 unijních kongresů, na nichž se významně podíleli i přednáškami.

Česká provincie v letech 1939 - 1945, tedy v době druhé světové války

15. března 1939 německé vojsko okupovalo Čechy a Moravu a vznikla tak část Velkoněmecké říše nazvaná: „Protektorat Böhmen und Mähren“. Německé úřady za vydatné pomoci gestapa vedly systematický boj proti katolické církvi. Působení jezuitů jim bylo zvláště trnem v oku.

Postupně byly zlikvidovány především školy, které jezuité vedli. Hned 1938 ještě než připadl Bohosudov německé provincii, bylo zrušeno tamní gymnázium s konviktem. V roce 1942 pak byla zlikvidována obě česká gymnázia s konvikty: Praha-Bubeneč (po zabrání budovy roku 1940 sídlilo na Smíchově) a Velehrad. Pro účely Říše byly zabráný budovy - kolej v Benešově u Prahy, odkud se museli profesori a studenti do několika hodin vystěhovat. Roku 1943 byla zabráná rezidence u sv. Ignáce. Provincialát a otcové se nastěhovali spolu s bratřími do několika místností při kostele nad sakristií nebo do zahradního domku, který byl původně postaven pro malou tiskárnu. Bohoslovci teologové získali střechu nad hlavou u premonstrátů na Strahově. Byly zabráný i oba domy, kde naši hlavně dávali exercicie - na Velehradě Stojanov a na sv. Hostýně poutní dům. Všechny časopisy námi vydávané byly postupně zakázány.

Hlavní boj se soustředil proti lidem. Bylo poměrně velké procento zatčených. Nejdříve byli zatčeni tři kněží - už v roce 1940 první. Ostatní dva následovali po několika měsících v roce 1941. Všichni skončili v koncentračním táboře Dachau, odkud se vrátili po skončení druhé světové války. Pak byli internováni nějaký čas dva jezuité kněží. Po určitém čase byli propuštěni, ale byl jim přikázán pobyt na určitém místě. V roce 1942 byl zatčen a v Brandeburgu-Görden popraven scholastik německé národnosti, ale člen české provincie. Roku 1944 došlo k velkému zatýkání jezuitů v Praze. Jednak u sv. Ignáce, ale hlavně v Praze na Strahově byli teologové se svými několika profesory. Bylo to 8 kněží a 16 bohoslovců české provincie. S nimi byl také zatčen jeden scholastik litevské provincie, který u nás studoval. Všichni byli odsouzeni v Praze zvláštním soudem „Sondergericht“ a dostali se převážně do koncentračního tábora v Terezíně. Tři byli deportováni do káznice v Bernau v Bavorsku. Zemřel 1 kněz a 1 bohoslovec (ve věznici na Pankráci v Praze). Ostatní se vrátili po skončení války.

Jinak byla provincie postižena i odvedením několika scholastiků a noviců na nucené práce do Říše. Bylo jich celkem 5. Jeden tam zemřel.

Několik jezuitů, kteří byli v cizině bylo povoláno k vojenské službě v československé zahraniční armádě, která se tvořila v Londýně. Byli to 4 kněží a jeden řeholní bratr. Tak platili čeští jezuité za německou okupaci.

Malé vydechnutí

Po skončení druhé světové války se zase naplno rozjely práce jezuitů opět v československé republice. Byla vrácena rezidence u sv. Ignáce, ale nevráceny zůstaly - kolej v Benešově u Prahy a budova arcibiskupského gymnázia s konviktem v Praze-Bubenči. Opět připadly české provincii domy a práce v Bohosudově; dále v Děčíně s rozestavěným exercičním domem v Podmoklech; na Moravě

dostali čeští jezuité zpět rezidenci v Opavě. Neobnoveny zůstaly domy v Doupově a v Českém Těšíně pro nedostatek členů.

Po provizoriu velehradském a brněnském se našlo místo pro Filozofický institut v Děčíně. Obnovena byla gymnázia s konvikty na Velehradě a v Bohosudově. Bohosudov náhradou za české gymnázium s konviktem v Praze-Bubenči. Nově převzalo Tovaryšstvo gymnázium s konviktem v Brně, vystavěné brněnskou diecezí. Byl obnoven tiskový apoštolát. Jezuité dali redaktory pro: „Katolík“ - týdeník pro náročnější křesťany a pro „Rozsevač“ - týdeník pro prostší věřící. Provincie opět začala vydávat časopisy: Posel Božského Srdce, Ve službách Královny, Hlasy svatohostýnské, Velehradské zprávy. Práci opět obnovily Mariánské družiny. Provincie započala také s duchovními cvičeními na Velehradě a na sv. Hostýně. Kněží provincie konali po venkovských farnostech řadu lidových misí. Slibně přibývalo také povolání, jak ke kněžství, tak k životu bratří. Všechny tyto aktivity už vedl, a byl jejich duší, nový mladý provinciál, který nastoupil v listopadu 1945 do úřadu, P. František Šilhan.

V roce 1946 nastoupili komunisté k parlamentní moci volbami, které celý národ překvapily. Už roku 1947 byl na pořadu vlády zákaz všech církevních škol. Na chvíli se to ještě neuskutečnilo.

Ale už tu byla znamení, že se schyluje k nové totalitě, k vládě, ba diktatuře proletariátu. Ta pak nastoupila k moci pučem dne 25. února 1948. Toto datum se stalo bolestným datem v dějinách českého národa, ale i Církve a také Tovaryšstva.

Po procházce dějinami života a práce jezuitů v českých zemích se dostáváme k pronásledování v komunistické totalitě. Byla to násilí, a to i značně hrubým způsobem, který zasahoval do života lidí nejen nehumánně, ale velmi tvrdě. Je to období, kdy se komunistická strana a jí vedená vláda Československé republiky neštítla násilí, které vedlo i k smrti a které zničilo životy mnohých, zvláště intelektuálů národa. Byla to éra velmi neinteligentních lidí v státní bezpečnosti, ale velmi poslušných straníků. Tito na pokyn strany zpracovali uvězněné, že ztratili vnímat svou lidskou důstojnost. Připravili fyzickým a psychickým násilím a jinými, v kulturním světě neužívanými prostředky, vyšetřované tak, aby podle přání komunistického vedení skončili na šibenici, nebo dostali předepsaný trest.

Tomuto tvrdému pronásledování všeho možného druhu propadli také jezuité.

Česká provincie T.J. od nástupu komunistů k moci do likvidace řádů v roce 1950

Všichni členové české provincie si uvědomovali, že nastal čas, kdy se nelze jen modlit „přijmi, Pane, celou mou svobodu“, ale že je třeba skutečně počítat se ztrátou svobody. Skvělý provinciál té doby, muž statečný i s velkým světovým rozhledem byl všem zářným příkladem. Byl to už zmíněný P. František Šilhan. P. provinciál Šilhan byl také pomocníkem vatikánského vyslanectví v Praze (zvláště když pracovníci vyslanectví - cizinci - museli jeden po druhém opouštět jako nežádoucí, republiku).

Rozhodujícím rokem pro zhoršení situace církve v Československu, samozřejmě také pro zhoršení života řádů a jezuitů, byl rok 1949. V tomto roce došlo k vyjednávání mezi státem a biskupy. Toto jednání bylo vedeno ze strany státu se vši rafinovaností. Dohoda nebyla možná. Stát přistoupil k vydání zákona o zabezpečení církví, zkonfiskoval všechn církevní majetek a kněze zařadil jako své zaměstnance tím, že jim přiznal nějaké platy. Na základě toho byli kněží voláni k složení slibu věrnosti republice. Biskupové rozhodli, že kněží mohou slib složit, když do slibového prohlášení vloží vsuvku, že zákony státu budou zachovávat jen tehdy, když nebudou v rozporu se zákonem přirozeným a zákony církevními. Stát to blahosklonně dovolil, ale stejně na to nedbal. Pokud se některý kněz při

konfliktu se státem této vsuvky dovolával, byl jednoduše likvidován, a to zbavením státního souhlasu k výkonu kněžských funkcí, převážně však zatčením a dlouholetým vězením. V červnu 1949 se obrátili biskupové na věřící se zcela otevřeným zhodnocením postoje státu k církvi pastýřským listem. Vyvrátili lži v tisku, rozhlase a prohlašování státu o svobodě církve pro vlastní náboženské působení. V tom čase byl vydán také exkomunikační dekret na členy komunistické strany, kteří aktivně propagují bezbožecký komunismus. Stát dal vznik jakémusi spolku a nazval ho názvem, který od Pia XI. byl užíván pro aktivní laiky jako pastorační pomocníky na díle spásy. Byl zneužit název světově vážený - Katolická akce. Tím chtěl stát dosáhnout popletení obyčejných kněží a věřících, jak mu jde o prospěch církve. I toto ďábelské dílo stihl v tomtéž roce exkomunikační dekret. Došlo samozřejmě k tříbení duchů, zvláště mezi kněžími. Přispěl k tomu i státní zákrok, kdy do všech diecézí republiky v jednu noc vtrhl státní zmocněnec konsistoře a získal tak lacino, na základě personálních údajů na konsistořích, možnost si kněze dokonale roztřídit. Tento prohnatý akt měl pro státní kádrovou politiku vůči kněžím rozhodující význam. V mnohém případě šlo hned o rozhodnutí zbavit se horlivých kněží. Na základě těchto materiálů se podařilo ovšem poznati slabé a vydírat je. Dokonce několik kněží se stalo členy komunistické strany. Jiné získal stát jako povolné nástroje svých zájmů. Začalo veliké zatýkání. Bylo vedeno několik „monstrprocesů“, řada soudů s tresty nařízenými ústředním výborem komunistické strany. Tresty se nečítaly jen na roky, ale i na desítky roků. Mezi zatčenými byli biskupové, kněží všech diecézí, řeholníci, řeholnice a také mnoho věrných angažovaných laiků.

V roce 1949 byli zatčeni první jezuité. Jeden pater v Opavě, 2 profesori gymnázia v Bohosudově. První dostal trest 7 roků, dva druhí tresty relativně nízké - 2 roky tuhého vězení. Zcela zvláštní byl případ zatčení superiora na sv. Hostýně, který nedovolil sloužit mši svatou knězi, protože nepředložil nejnovější „celebret“. Navíc jej dovedla na sv. Hostýn k výkonu kněžské funkce státní ozbrojená moc - státní bezpečnost - STB. Dotyčný kněz byl známý jako zmocněnec státu pro církevní záležitosti v Ostravě. P. superior byl odsouzen na 10 roků a prožil je v komunistických věznicích na různých místech celé.

Koncem roku 1949 začal hon na velmi horlivého jezuitu, velehradského faráře. Farníci jej chránili, dokonce jej chtěli schovávat u jedné rodiny v přifařené obci. Náš P. Vašíček, jak se tento kněz jmenoval, tam však nezůstal a sám se vydal do rukou policie: „Pán posílá do věznic kněze, když tam přibývá tolik lidských duší.“ To odpovídalo plně jeho touze po oběti, se kterou se chystal do čínských misií. Byl odsouzen nejprve na 4 a půl roku vězení. Z výkonu trestu byl znovu odvezen skoro na dva roky do další vazby. Ta byla velice těžká a způsobila mu i plicní onemocnění. Druhý soud mu vyměřil trest dalších 18 let. Měl tedy celkem odpykat 22 a půl roků. Odpykal na různých místech celkem 12 roků. Byl propuštěn na druhou amnestii pro politické vězně v roce 1962.

Další zatčení jezuité byli z pražského domu. Byli vyhlédnuti pro „monstrproces“ s řeholníky, který měl předcházet obecnému zákroku proti řeholníkům (a řeholnicím v dalším sledu). Nejprve byli zatčeni dva významní redaktoři P. Kajpr a P. Mikulášek. První redigoval noviny „Katolík“, druhý časopis pro mládež „Dorost“. S nimi měl být 14. března 1950 zatčen také P. provinciál Šilhan. Protože právě nebyl přítomný v domě, odvezli do vazby jen dva prvně jmenované. Hlídka STB hlídala na bráně rezidence u sv. Ignáce a čekala na příchod P. provinciála. Kuriozní je tato událost. P. Šilhan přišel a legítimoval se občanskou legitimací. Protože moudrost policistů čekala na provinciála, tak nějakého P. Šilhana pustili dovnitř a čekali dál. Po poradě s několika patery byl P. Šilhan k ránu puštěn provinčním prokurátorem kostelem ven do Prahy s tím, aby se pokusil odejít do zahraničí. Toto rozhodnutí padlo

proto, že P. Šilhan znal mnoho věcí a nedalo se tušit, co zrovna ve vězení kdo vydrží. Útěk se P. provinciálovi nepodařil, byl prozrazen. Blízko rakouských hranic byl zatčen, dopraven do Prahy do vazby a rychle připravován k plánovanému procesu s řeholníky. Ten chtěli mít „mocipáni“ hotov do velikonočních svátků. Po nich hodlali co nejdříve provést plánovaný zákrok proti všem řeholím. Na tomto „monstrprocesu“ za přítomnosti delegovaných diváků z pražských továren tři jezuité byli takto ohodnoceni: P. Šilhan po navrhovaném trestu smrti dostal trest 25 roků žaláře. Odpykal 15 roků a byl propuštěn na třetí amnestii pro politické vězně roku 1965 v květnu. P. Adolf Kajpr, který za sebou měl skoro pětiletý pobyt v nacistickém koncentračním táboře Mauthausen a Dachau, dostal trest 12 roků. Odpykal jen devět roků a několik měsíců. Dne 17.9.1959 v těžké věznici v Leopoldově zemřel smrtí svatých. P. Mikulášek obdržel 9 roků trestu a celé je poctivě odpykal.

Protože stát s procesem spěchal, museli mít někteří kratší vazbu, než bývalo zvykem. Dlouhá vazba sloužila k tomu, aby obžalovaní byli dobře připraveni, zpracováni a vyučeni jak odpovídat. Všichni řeholníci, celkem jich bylo souzeno v tomto „monstrprocesu“ 10 (3 jezuité, 3 premonstráti, 2 redemptoristé, 1 františkán a 1 dominikán), byli proto po soudu drženi v přísné izolaci na samotkách ve Valdicích. Nesměli ani napsat domů ani dostat nějaký dopis od rodiny. Veřejné mínění lidu soudilo, že už vůbec nežijí. Teprve po roce a čtvrt této dodatečné vazby byli převážně posláni do tuhé káznice v Leopoldově na Slovensku.

Co se vlastně sledovalo tímto „monstrprocesem“? Především zdůvodnění likvidace Apoštolského zastupitelství. Poslední diplomatický zástupce Vatikánu Mons. Ottavio de Liva musel dne 18.4.1950 opustit Prahu. Druhý smysl „monstrprocesu“ mělo být ospravedlnění naplánované akce „K“ - zlikvidování mužských řeholí v noci z 13. na 14. duben 1950 zásahem bezpečnostních orgánů státu. Konečně tento „monstrproces“ umožnil státu ukrást všechn řeholní majetek.

Tento zásah „K“ se samozřejmě týkal také jezuitů české řádové provincie. O tem v následující kapitole.

Akce „K“ (kláštery) - likvidace mužských řeholních řádů a kongregací v noci z 13.4. na 14.4.1950

Tato akce byla celostátním administrativním zásahem násilného charakteru. Nařídil jej Ústřední výbor komunistické strany Československa a vláda československé lidově-demokratické republiky.

Provedena byla složkami policie - dříve Veřejné bezpečnosti, především však Státní bezpečností - STB - a na některých místech i s přispěním složek komunistické milice.

Třeba zde zdůraznit násilný charakter akce, protože nikdy nebyl vydán nějaký zákon, kterým by v Československu byly řády a kongregace zrušeny.

Akce byla provedena vesměs velmi brutálně, s menší či větší razancí na některých lidech. Bylo také rozdílné i to, co si v různých domech mohli vzít řeholníci sebou jako příruční zavazadlo. Někde neprošel ani kněžský breviář, někde prošla i svázaná peřina. Někde byly hrubé zásahy v kaplích, a to i ve svatostánku, jinde to bylo mírnější. Všeobecně hrubé byly zásahy do knihoven následně po odvezení řeholníků. Většinou byly likvidovány; knihy, nakládáné nešetným způsobem, byly odvezeny neznámo kam. Sebrány byly také všechny stroje, psací i řemeslné, auta a motorky, kterých se užívalo pro duchovní správu nebo pro potřeby rozsáhlých domů a většího počtu bydlících. Na místech, kde bylo nějaké menší hospodářství (jezuité měli pouze na dvou místech - Sv. Hostýn a

Velehrad), byly odcizeny všechny hospodářské stroje a zařízení hospodářských budov, zásoby poživatin, ale i dobytek - krávy, prasata a drůbež.

Zlikvidovány byly také písemnosti řeholníků, zvláště u profesorů přípravy do škol. Často šlo o celoživotní vědecké práce a mnoho cenných výpisků z různých knih. Zmizelo i novější šatstvo a prádlo. Jen některé věci byly za řeholníky dovezeny do koncentračních táborů, kam byli odvezeni.

Licoměrný zásah do života řeholníků byl 14. dubna uveden v denním tisku podle zprávy z Prahy - Čt. ve velmi lživé podobě. Bylo řečeno, že řeholníci se stali nástrojem zahraničních nepřátel republiky. Doslova: „Reakční katolická hierarchie předurčila z rozkazu Vatikánu především mužské řády jako své hlavní pomocníky při uskutečňování svých rozvratných cílů.“ Proto se na konci tohoto sdělení oznamuje veřejnosti: „Řády byly soustředěny do několika klášterů, kde budou mít možnost, aby se věnovaly ryze náboženskému poslání podle zvláštních předpisů své vlastní řehole.“ Jak doopravdy vypadal život v těchto několika „klášterech“ uvedu v další kapitole.

Obrátíme svou pozornost nyní k české provincii. Přehledně chci uvést domy, kterých se likvidace týkala a kolik členů provincie postihla. Česká provincie měla v den akce „K“ ve správě tyto koleje či rezidence: Kolej s gymnáziem a konviktem v Bohosudově. Byl to konvikt pro všechny diecéze české církevní provincie. Jezuité sloužili také službou poutní v kostele, který je zasvěcen Panně Marii Sedmibolestné. Nebylo tomu tak vždy, ale v čase této akce spravoval místní farnost Krupka - Bohosudov kněz jezuita jako administrátor.

Dalším domem byla kolej a konvikt diecéze brněnské, v centru této diecéze v Brně. Zde žilo 140 seminaristů, gymnázium mělo v době likvidace jen zatím nižší třídy. Seminaristé vyšších tříd bydleli a byli vychováni jezuitou v konviktu, ale do gymnázia docházeli k výuce do města na státní klasické gymnázium.

Třetím domem postiženým v noci na 14. duben byla kolej a Filozofický institut Děčín. Na tomto institutu studovali a s námi žili společný život také scholastici slovenské viceprovincie. Dokonce jich bylo více v tomto čase než českých. Jezuité vyučovali náboženství na státním gymnáziu, spravovali děčínskou farnost a mnoho farností v okolí.

Další likvidovanou rezidencí byla rezidence na sv. Hostýně. Zde byla hlavní službou kněží Tovaryšstva služba poutníkům, zvláště zpovědní. Byla zde však každý rok i pořádána duchovní cvičení, a to pro kněze i laiky. V zimním období, zvláště v adventě a v postě se kněží rozjížděli po farnostech, aby tam sloužili věřícím lidovými misiemi nebo třídními obnovami. Kněží po celý rok sloužili v mnoha děkanátech (vikariátech) kněžskými jednodenními nebo půldenními rekolekcemi. V letech 1949 - 1950 byla na Hostýně také třetí probace pro mladé jezuitské kněze z české i slovenské provincie.

Následuje se zmínit o zlikvidované rezidenci v Hradci Králové. Zde se věnovalo několik otců a bratří duchovní službě při kostele Panny Marie; věnovali se vedení Mariánských družin laiků i družiny kněžské. Jeden člen této komunity byl pravidelně spirituálem v kněžském diecézním semináři.

Stejně malou likvidovanou rezidencí byla Opava. Zde vykonávali jezuité službu jako v Hradci Králové. Mariánské družiny, duchovní rádce skautů, výpomoci a tridua v okolních farnostech. Kostel sv. Vojtěcha, který byl kostelem jezuitů, byl za války značně poškozen při bombardování. Jezuité věnovali tedy velké úsilí na dokončení oprav kostela. Podstatné bylo vykonáno.

Hlavním domem provincie byla rezidence v Praze s kostelem sv. Ignáce, kde byl současně provincialát české provincie. I tam šlo o klasickou duchovní službu řeholníků ve velkoměstě.

Významná zde byla činnost kazatelská a zpovědní. Sídlo zde centrum Mariánských družin, ale také Apoštolátu modlitby. Zde byly vydávány časopisy „Ve službách Královny“ a „Posel Božského Srdce Páně“. Naši otcové pracovali v novinářské službě jako redaktori, vedli různé skupiny Mariánských družin, zvláště významná byla práce v družině akademiků a studentů. Vypomáhali také na pražské periferii bohoslužbami.

Posledním likvidovaným domem v provincii byla kolej, gymnázium a konvikt na Velehradě. Zde byl také noviciátní dům. Ten k tomuto dni měl požehnaný stav: 48 noviců, z toho 8 noviců bratří. Otcové učili na apoštolské škole. Po přerušení za druhé světové války zde bylo jen 6 tříd gymnázia. Jezuité sloužili také velehradské farnosti a duchovními svičeními v exercičním domě olomoucké arcidiecéze - „Stojanov“. O jeho chod pečovali spolu se sestrami Kongregace sv. Cyrila a Metoděje.

V uvedených domech české provincie bylo v noci akce „K“ zajištěno celkem 209 řeholníků. Z domácí české provincie 174. Ze slovenské provincie bylo zatčeno 32 jezuitů. Jeden zajištěný kněz patřil provincii rakouské, 1 kněz provincii velkopolské - mazowiecké a 1 řeholní bratr provincii německé.

Z celkového počtu zajištěných jezuitů různých provincií bylo 8 představených domů odvezeno do přísného lágru „Želiv“ a ostatní, to je 201 členů bylo umístěno v lágru „Bohosudov“.

Třeba se ještě zmínit o 7 jezuitech české provincie, kteří byli také zatčeni na území Československa, ale v provincii slovenské. Studovali tam teologii. Ty tedy zatčení neminulo, jenže byli odvezeni se slovenskými jezuitami nejdříve do „kláštera“ Jasov a později do Podolince.

Spolu s těmito 7 bylo tedy zatčeno v tuto noc 181 jezuitů. „Soustředění“ vůbec nebyli jezuité české provincie: 23 jezuitů, kteří v tom čase byli v cizině, kde pracovali nebo studovali; 8 kněží české provincie, kteří už byli v tom čase ve vězení nebo ve vazbě; 5 jezuitů - kněží nebylo soustředěno, protože v tuto noc nebyli v domech Tovaryšstva. 3 byli nepřítomni pro nemoc (byli v ústavech nebo v rekonvalescenci). 1 kněz byl spirituálem kněžského semináře v Českých Budějovicích. Tam jej nechali do konce školního roku. Co by se s ním bylo stalo se nedá přesně říci, ale on nečekal a hned po skončení školního roku uprchl do ciziny. Jeden kněz - student na Karlově univerzitě se o akci nějak dověděl. Skrýval se proto mimo pražskou rezidenci. Později se pokusil o útěk, byl však chycen a odsouzen do vězení. Tak tedy vypadala ona „bartolomějská“ noc pro řeholníky, konkrétně pro jezuitu. Znamenala ztrátu svobody, ale také nemožnost pokračovat v bohubilé práci pro duše.

Nyní můžeme přistoupit k tomu, abychom si něco pověděli o tak zvaných „soustředovacích kláštorech“ a životě v nich, opět se zcela zvláštním zřetelem k členům české provincie T.J.

Soustředovací kláštery

Na prvním místě se musíme vypořádat s tímto názvem. Je z komunistického slovníku. Byly to ve všem normální koncentrační tábory. To můžeme tvrdit i podle komunistické encyklopedie, kde se k tomuto heslu uvádí: „Koncentrační tábory slouží k izolaci, terorizování, i fyzické likvidaci politických odpůrců fašistických a jiných diktátorských režimů.“ Dále v témže hesle můžeme číst: „Do koncentračních táborů přicházeli vězňové bez řádného soudního rozsudku na neurčitou dobu.“ V „soustředovacích kláštorech“ šlo o izolaci řeholníků, proto byly objekty policejné hlídány, proto nebyl volný styk uvězněných s okolním světem. Vedení těchto „klášterů“ používalo jako prostředku ztížení života uvězněných jako v jiných táborech terorizování - sčítací nástupy, násilně diktovaná určitá i nebezpečná činnost bez předchozího zaučení. Nebyl žádný pevný řád, který by zaručoval aspoň

minimální práva uvězněných. Všechno bylo ponecháno na libovůli vedení lágru. V želivském lágru bylo dokonce určeno, kolik smí mít korespondenční lístek řádků, aby byl odeslán. Psát se smělo jen na adresu rodičů nebo vybraných příbuzných. A vždy jen na stejnou adresu. Přímá fyzická likvidace - utrácení životů - tím se tyto „kláštery“ neprovinily. Existovala však i zde likvidace nepřímá. Byla totiž ponechána jednoduchá možnost zranění nebo i smrti při práci, ať už z důvodů nedostatečného zaučení nebo z nedostatku účinných ochranných prostředků při práci - např. s různými chemikáliemi. Citelný byl nedostatek zdravotní péče. Tedy nepřímá likvidace. Není pochyby, že jsme byli zařazeni mezi odpůrce diktátorského režimu. Dokonce v době vzniku těchto lágrů se vláda komunistické strany i vláda státu prohlašovala honosně diktaturou proletariátu.

Všichni věznění byli do těchto „klášterů“ dopraveni pod policejní eskortou, a to bez soudních rozsudků. U všech byl pobyt stanoven na neurčito! Nejmladší novicové, kteří ještě neměli 18 roků, byli propuštěni po půl roce k rodičům. Novicové nad 18 let, ale dosud nepovinní vojenskou službou, byli propuštěni na svobodu v létě roku 1951. Byli tedy nezákonně internováni více jako rok na různých místech.

Po půl roce v lágrech byli naoko propuštěni mladí novicové, bohoslovci i kněží povinni vojenskou službou. Byli však na vojně zařazeni k pracovním praporům, tedy opět do lágrů, jen ve vojenských šatech.

Mnozí však v „řeholních“ lágrech pobývali i dlouhé roky. Někteří dokonce víc jako 10 let až do úplného zrušení těchto lágrů ke dni 31. prosince 1960.

Při akci „K“ 14. dubna bylo těchto lágrů povic. Postupně se jejich počet ztenčoval, díky propouštění mladých, převedení do vojenských pracovních útvarů, stárnutím i úmrtím. Výjimečně byli při likvidaci některých lágrů vždy někteří propuštěni do civilního zaměstnání.

Na témže místě trval nejdéle lágr na Králíkách u Lanškrouna, a to od 14.4.1950 do 31.12.1960. V letech 1950 - 1956 byl v provozu nejtěžší lágr - Želiv u Humpolce. 1951 - 1955 žili v poněkud volnějším lágru na stavbě vodní přehrady na Klíčavě u Kladna mnozí řeholníci, také naši jezuité. Na počátku to byli novicové, po nich řeholní bratři všech řádů. Po likvidaci lágru na Klíčavě byli řeholní bratři propuštěni, ale byla jim vesměs přikázána jiná práce u téhož stavebního podniku.

Něco přes dva roky trval život v lágru v Oseku u Duchcova. Na jiných místech byl život lágrů krátkodobější - Bohosudov, Hájek, Hejnice a Kadaň - zmiňuji se jen o lágrech, kterými prošli jezuité.

Za zvláštní zmínku stojí volnější lágr pro staré a nemocné na Moravci, který vznikl v roce 1951. Tento lágr s ošetrovatelskou péčí Školských sester de Notre Dame byl prakticky nestřežen. Ovšem jen zjevně. Tento lágr se postupně změnil na charitní domov pro kněze, také kněze diecézní. Mnoho řeholníků - také jezuitů na Moravci zemřelo.

Jezuité byli hned v noci akce „K“ a během dne 14. dubna postupně dováženi především do Bohosudova. Tak se octlo v bohosudovském lágru 52 jezuitských kněží, 58 scholastiků - bohoslovců i noviců a 55 bratrů i bratří noviců. Z provincie rakouské 1 kněz. Rovněž 1 kněz z provincie velkopolské a 1 řeholní bratr z provincie německé. V Bohosudově byli internováni i jezuité viceprovincie slovenské, kteří žili v české provincii: 6 kněží, 21 scholastiků - bohoslovců, 5 řeholních bratří. Všichni internovaní se vyznačovali pokojným chováním, ne však podlízavým nebo ustrašeným. Velkou vlastností zde byla upřímná láska k Pánu, a zcela konkrétní láska vzájemná. Mnoho všem pomáhal vzájemný dobrý příklad. Postupně se tam normalizoval život, zvláště díky našim bratrům, kteří se (v kuchyni, zahradě, hospodářství) uměli o mnoho postarat, aby život byl únosnější. Také po několika dnech se život zlepšil

i tím, že byl dovezen z Děčína z naší koleje nějaký nábytek, zvláště skříně a postele. Bohosudovský kostel nám byl nepřístupný, ale mohli jsme mít mši svatou v kapli konviktu studentů. Jen když utekl z Bohosudova 1 kněz a 1 scholastik prokopáním se ze sklepa do ambítů kolem kostela, byl režim přituzen a kaple byla asi na týden zavřena. Pracovali jsme jednak kolem domu a na zahradě. Brzy jsme dělali v lágru suky na gumě do tepláků pro nám neznámou továrnu. Asi za měsíc nás začali vodit do blízké keramické továrny. Jezuité tam byli i v práci zavřeni v jedné místnosti. Připravovali vylisované výrobky pro vypálení v pecích. Za zmínku stojí jedna akce - politické školení. Po dvou dnech, kdy konstatovali naprostý nezájem, od školení upustili. Druhou zajímavou akcí byl nábor do farní duchovní správy. Z jezuitů se nikdo nepřihlásil. Udělali dobře, protože kdo se přihlásil, museli projít speciálním školením a potom byli i na farách dále středem pozornosti. Většinou pak podléhali vlivům státu a policie stále víc.

Za zmínku také stojí to, že novicové před odvozem do Hájku pokračovali, díky ostatním v pracovním nasazení, v noviciátní výchově. Stejně pomáhala komunita několika scholastikům a 3 paterům, kteří ten rok měli ukončit svá řádová studia filozofie. Mohli i v lágru zakončit studia zkouškou „ex universa philosophia - z celé filozofie“. Konečně je dobré se zmínit o dvou úmrtích v tomto bohosudovském lágru. Nejprve zemřel jeden český jezuita - bratr a po něm za nedlouho 1 kněz rakouské provincie. Oba měli už 90 roků. Změna režimu života urychlila jejich skon. Stav vězněných se měnil: odchodem noviců pod 18 roků, potom nad 18 roků.

1950 odejelo na vojnu 39 českých jezuitů a 20 jezuitů slovenských. 8. září 1950 skončil koncentrační tábor Bohosudov svou existencí. Zbývající jezuité - 72 českých, 8 slovenských, 1 kněz z provincie velkopolské a 1 řeholní bratr z provincie německé - byli odvezeni spolu s františkány a minority do lágru Osek u Duchcova. Ten byl zřízen hned roku 1950 pro saleziány, kteří tam v starobylém opatství cisterciáckém měli po druhé světové válce svou teologii. Při likvidaci bodosudovského kláštera byli propuštěni dva velmi nemocní staří otcové.

Druhý koncentrační tábor, o kterém bych rád udělal stručnou zmínku je tábor v Želivi. Byl to tábor nejpršnější, s velmi tvrdým režimem. Tam bylo dovezeno po likvidaci našich domů hned 14. dubna během dne 8 představených. V tentýž den tam byli dovezeni provinciálové a představení domů také všech ostatních řeholí. Později bylo z Bohosudova postupně do Želivi odesláno eskortou dalších 6 kněží jezuitů. V roce 1951 byl zde umístěn po dvouleté vazbě v Praze, bez odsouzení 1 náš pater. Po likvidaci oseckého lágru roku 1952 nebo z Hejnic se dostalo do želivského lágru dalších 14 jezuitů kněží, 1 starší scholastik. V roce 1952 se ocitl v Želivi z Klíčavy také jeden „rebelující“ řeholní bratr - jezuita. Po třech letech byl poslán zpět na Klíčavu k ostatním bratřím. V želivském koncentračním táboře bylo tedy internováno celkem 31 jezuitů z české provincie a 32 ze slovenské viceprovincie.

Do Želivi byli dováženi vedle různých řeholníků také nepohodlní diecézní kněží. Těch tam bylo celkem 98. Ve zvláštní izolaci v Želivi byli umístěni také biskupové Msgre Tomášek, pozdější pražský arcibiskup a kardinál, Msgre Otčenášek, apoštolský administrátor Hradce Králové a spirituál kněžského semináře v Olomouci Dr. Antonín Šuránek (o tomto posledním je třeba říci, že v době sepsání této práce probíhá v Olomouci diecézní proces pro jeho svatořečení).

Práce v želivském lágru - jako i jinde - nebyly zpočátku ani symbolicky honorovány. Později dostávali vězni odměnu 50-70 Kčs měsíčně - jakési nepatrné kapesné. Normální výdělky za práci pro podniky používalo vedení lágru. Později bylo možné přijmout návštěvu, ale nikdo o tom nebyl informován. Podařilo se to jen velice odvážným a neodbytným příbuzným.

Kostel v Želivi byl pro vězně také nepřístupný. Na počátku nebyla možnost mše svaté vůbec. Později byla otevřena oratoř se zabílenými okny do kostela. Protože oratoř byla malá, většina se zúčastnila mše svaté jen z chodby. Odvážní, kteří si nějak získali materii - hostie a víno - celebroidli soukromě na pokojích. Většinou však byla možná jen účast na jediné dovolené mši svaté na oratoři.

Bylo možné dostat balík. Nebylo však možné zjistit, co doopravdy v balíku bylo posláno. Mnohdy se i balíky úplně „kdesi v Želivi“ ztrácely.

Něco málo ke koncentračnímu táboru mladých v Hájk u Kladna. V prvním transportu bylo 22 noviců jezuitů. Neměli ještě 18 let. Dva měsíce měli politické školení. Velice často je tam navštěvovala komunistická mládež, především dívky. Záměr byl jasný - odvést je od duchovního povolání. V Hájk u měli v kostele mši svatou, ale jen v neděli. Po dvou měsících je odvezli na práci na klíčavskou vodní přehradu. Odtud s hlídkou mohli v neděli být na mši svaté ve Zbečně (z Klíčavy nejbližší vesnice od výstavby přehrady). V říjnu byli propuštěni. Po odjezdu první skupiny z Hájk u na Klíčavu, deportovali z Bohosudova do Hájk u další novice nad 18 let, kteří zatím nebyli povinni vojenskou službou. I pro ně probíhalo nejprve politické školení. Po propuštění první skupiny noviců z Klíčavy domů, byla tam dovezena skupina starších noviců. Ti potom byli do civilního života propuštěni v létě 1951.

K životu jezuitů a ostatních internovaných řeholníků v Oseku lze poznamenat toto: Pracovalo se na údržbě domu, v zahradě a v hospodářství. Do Oseku byly svezeny ze všech klášterů, také jezuitských, stolařské stroje a vznikla tam výroba atypických oken a dveří převážně pro zámky a jiné památkové objekty.

Mladší byli dováženi na práci do blízkého Duchcova. Nejprve pracovali v továrně na kovové předměty (kliky ke dveřím a k oknům, zámky ke dveřím) u lisů, svářecích agregátů, brusek a podobně. Když byla tato továrna přestěhována do Liberce, začali vězni z oseckého lágru pracovat v duchcovských sklárnách. Pracovali tam na výrobě dutých skleněných cihel, jiní u linky ve velkém vedru. Jiní vykládali vagóny písku, vápna, drceného odpadového skla, volně loženou sodu a jiné chemikálie. Tato práce byla nebezpečná pro oči a plíce, ale také pro onemocnění kůže. Civilní zaměstnanci ji nechtěli dělat.

Při likvidaci oseckého lágru v roce 1952 zůstali v Oseku, ale na svobodě, pracovníci stolařské dílny, která přešla pod správu stolařského podniku v Lovosicích. Z jezuitů šlo o 5 českých bratří. Celkem 7 jezuitů (kněží a bratří) bylo propuštěno do civilního života. V Oseku zemřel 1 starší jezuita - kněz. Z Oseka byla během tamního pobytu převedena do lágru v Hejnicích skupina 8 jezuitů. Po politickém školení roku 1952 byli bratři scholastici propuštěni do civilního zaměstnání. Jediný kněz jezuita mezi nimi byl však poslán do Želivi. Skupina 14 řeholních bratří jezuitů české provincie byla převedena do lágru na klíčavské přehradě. Tito jezuité zde pracovali jednak na betonáži přehradní hráze - práce velice těžká; jiní v kamenolomu na konci přehradního ramena. Skupina českých jezuitů byla také zařazena v dopravě. Tato práce spočívala převážně ve vykládce vagónů ve Zbečně na nádraží a ve skládce materiálu na stavbě. Nejvíce práce bylo s cementem, který tehdy byl u nás přepravován jen v pytlích. Jeden bratr jezuita pracoval v závodní jídelně, druhý v opravářské dílně.

Internovaní bratři se mohli zúčastňovat mše svaté ve Zbečně ve farním kostele. Na Klíčavě už nebyli na každém kroku hlídáni, ale pevnou rukou jim tam vládl příslušník STB. Bratři prokazovali zde i jinde velikou věrnost svatému povolání a jak jen mohli, důsledně konali svá řeholní duchovní cvičení. Jen tři bratři po čas celé disperse z T.J. vystoupili.

Jiná větší skupina starších, ale ještě podle úsudku práce schopných sil jezuitů - kněží (10) i bratří (18) - byla odeslána z Oseka do lágru Králíky, kde se pracovalo převážně v zemědělství na státním statku. Ze slovenské viceprovincie tam byli posláni z Oseka 2 jezuité bratři a z německé provincie 1 bratr. Na Králíkách v této první etapě tohoto lágru (trvala do roku 1956) utrpěl smrtelný úraz při práci (pasení krav) Dr. Opavský z naší provincie. Zemřel v nemocnici v Šumperku. Mnoho jezuitů na Králíkách tak zestárlo nebo onemocnělo, že byli převezeni na Moravec mezi staré řeholníky. Od roku 1956 po zrušení lágru v Želivi prožívají Králíky svou druhou etapu. Protože se tam ocitli „význační“ řeholníci, také jezuité, byl lágr předem připraven na jejich přijetí zvláště odposlouchávacím zařízením. Už se tam tolik nehlídalo. Ale řeholníci, naoko z důvodů lidských, byli tříděni a určováni, kdo s kým bude bydlet. Byly vytvořeny skupiny vždy z příslušníků jednoho řádu. Zde bych rád připomněl, že žádná benevolence komunistů nebyla nikdy míněna jako benevolence. Vždy se za ní skrývaly nějaké stranické zájmy. Zde šlo o přípravu další velké akce proti českým jezuitům, k níž došlo roku 1959. Postupně byli zatýkáni jezuité zde věznění a odváženi do soudní vazby. V Ostravě se chystal veliký proces s jezuitu (Ostrava se specializovala na církevní záležitosti). Z Králík bylo sem dovezeno 6 českých jezuitů a jeden pater ze slovenské provincie. Do Hradce Králové pak bylo vzato do vazby z Králík 5 jezuitů.

Snad by bylo dobré učinit aspoň nějakou zmínku o zdravotní péči či spíše „nepéči“ v lágrech. Současně jak vznikly lágry pro řeholníky, bylo v nemocnici v Semilech otevřeno speciální oddělení pro nemocné z těchto řeholních lágrů. Tehdejší péče v této nemocnici není dodnes docela objasněna. Nadarmo asi v roce 1995 nevyšlo najevo, že po žádosti o otevření archivů této nemocnice, všechny doklady o řeholnících léčených v této nemocnici byly zničeny. Snad možno jen v náznaku uvést případ jednoho našeho českého jezuitu, kněze Dr. Nemeškala, profesora filozofie. Ten byl odeslán z Bohosudova s potížemi ucha do nemocnice v Semilech. Když se vrátil, líčil nám (byl jsem s ním v Bohosudově na světlici), jakou tam dostával „koňskou“ kúru. Jejím následkem velmi brzy po návratu ohluchl v necelých 50 letech úplně. V lágru v Bohosudově jsme měli výhodu, že mezi uvězněnými byli dva lékaři. Jeden slovenský jezuita, který u nás studoval filozofii; a mezi františkány byl také jeden jejich jáhen - lékař. Ti se starali jak jen mohli. Mnoho léků došlo v balících, pokud jsme je mohli přijímat. Pro nemocné a staré byl potom zřízen, jak už jsem se zmínil, lehký lágr na Moravci. 42 jezuitů kněží i bratří bylo posláno na Moravec převážně z Králík, několik také ze Želivi. 16 jezuitů, taktéž kněží nebo bratří, po roce 1960, kdy lágry pro řeholníky zanikly, už v nemoci nebo bezmocnosti přišlo na Moravec dobrovolně, aby měli dobrou péči řeholních sester a zaručenou mši svatou a také bohužel skonání. Celkem tedy prošlo Moravcem 58 jezuitů. Většina, celkem 47 našich otců a bratří, na Moravci zemřela blaženou smrtí. Byli velmi dobře na smrt připraveni, posilováni modlitbami i pozornostmi svých řádových spolubratřích. 11 kněží bylo nějaký čas na Moravci, ale z Moravce se dostali ještě k řeholním sestrám, které musely v roce 1957 a 1958 opustit nemocnice. Byla jim vykázána služba starým lidem v domovech důchodců nebo v ústavech pro debilní děti. Tito potom zemřeli na různých místech Čech a Moravy.

I na Moravci byli 4 jezuité roku 1960 zatčeni a odvezeni do vazby v Brně. Po pobytu ve věznici se na Moravec vrátili. O tom později víc. Ale i zde po celou existenci totality slídila STB, ačkoliv se jednalo o velmi staré lidi. Ještě v říjnu 1981 přepadla policie spolu s milicí ústav. Sebrali všechna radia, psací stroje, peníze ve valutách (spíše z ciziny poukázané valuty proměněné na tuzexové poukázky) a jiné věci, a to nejen chovancům - kněžím, ale i sestrám, které je ošetřovaly. Obžalovali

tehdy našeho už dobře známého jezuitu, P. Šilhana. Asi po roce všechno Bezpečnost vrátila a další stíhání našeho bývalého provinciála zastavila.

Vojenské lágry - PTP

Vznik těchto jednotek byl podmíněn politickou nutností. Státu se nehodilo všechny nepohodlné občany soudit a na základě rozsudků mít je „uklizené“ z veřejného dění. Zároveň bylo dobré mít mnoho laciných pracovních sil, zvláště pro provozy, které nebyly atraktivní nebo potřebovaly více pracovních sil, než se nabízelo. Hned od roku 1948 odsuzovali správní celky - Národní výbory - politicky nepohodlné do táborů nucených prací. Proti existenci takto zjevných koncentračních táborů se zdvihl ve světě, i na úrovni OSN, odpor. Československý stát proto hledal způsob, jak mít lidi pod dohledem, jak získat laciné pracovní síly, ale pod nějakou jinou hlavičkou. Už jsme viděli, jak zřídil „soustřeďovací kláštery“. Potom dal vznik „vojenským pracovním technickým praporům - PTP“. Nejprve šlo o mladé vojnu povinné nebo o ty, kteří měli dlouhodobě odklad (kněží) vojenské služby. Později šlo i o starší do 60 let. Ti byli povoláni na „výjimečné vojenské cvičení na neurčito“. Tak měl stát hned místo pro mladé řeholníky. Podařilo se tak snížit počet tzv. „soustřeďovacích klášterů“. Dalo se prostě a jednoduše operovat větou „vojenská služba je vojenská služba“. Chci, aby si čtenář uvědomil, že v zařízeních PTP se jednalo o ztrátu svobody. V těchto lágrech měli volněji uvěznění s vojnu společné jen sváteční oděv. Pracovní oděv - to byly části stejnokrojů po všech možných armádách, jak zůstaly na území republiky po druhé světové válce. Těmto „vojákům“ byla uložena jednak práce - ve většině více než osmihodinová. Tito „vojáci“ pracovali buď v dolech nebo hutích, nebo na různých stavbách. Třeba vzít v úvahu, že šlo o mimořádně těžkou práci. Provozy, do kterých byli zařazeni „vojáci“ PTP byly v době padesátých let jen nepatrně mechanizované. U jednotek PTP byla provozována politická školení - „vymývání mozků“; cvičáky jen s pořadovým výcvikem; různé druhy šikanování ať přímo velitelem rot, či veliteli čet nebo i na úrovni „instruktorů“ - vlastně hlídačů. V armádě za ministra Čepičky byly i pro normální vojáky vycházky a dovolené k rodičům jen odměnou. To se velmi hodilo u jednotek PTP, kde se dalo velice snadno operovat nedostatečným pracovním výkonem, aby někdo nedostal po dlouhou dobu vůbec vycházku. I na dovolenkách velitelé vydírali zvýšené výkony u těch, kteří po nich toužili.

Jinak jakousi výhodou byl přece jen platný vojenský řád a denní pořádek, i když i to bylo leckdy všelijak měněno v neprospěch „vojáků“. Bylo možno volně psát. Volně zvláště tehdy, když se pošta hodila někde jinde do schránky. Tu službu plnily velice návštěvy, které odněkud přijely. Jinak samozřejmě existovala vojenská cenzura dopisů. Strava byla vydatná. Původně měla být doba pobytu u PTP dva roky. Během této doby však byla doba prodloužena o výjimečné vojenské cvičení na neurčito. Pro řeholníky skončila celková doba po třech letech, třech měsících a 25 dnech. Řeholníci měli výhodu i nevýhodu v tom, že z nich byly vytvořeny samostatné rot. Jen jednotlivě, obyčejně z nějakého trestu, se dostávali řeholníci spolu s civilními laiky „vojáky“ PTP. Nevýhoda byla v možnosti duchovních úkonů - neklid na světnicích a pod. Výhoda však v tom, že laici se tolik nedali; na slušné kněze a řeholníky si víc páni troufali.

Jak jsem už uvedl v předchozí kapitole, z Bohosudova k PTP odešlo celkem 39 jezuitů české provincie. Ze slovenského lágru Podolinec narukovalo na „vojnu“ v PTP ještě 7 českých jezuitů. Celkem tedy z české provincie prodělalo tuto „pétépáckou“ životní školu 15 kněží, 26 scholastiků po slibech, 3 scholastici - novicové a 2 mladí řeholní bratři. Místa pobytu jednotlivců se střídala. Z těch,

kteří společně narukovali k PTP dne 5. září 1950, ze zdravotních důvodů byli propuštěni brzy 4 jezuitští scholastici a asi po 4 měsících 1 jezuita - kněz. Ti už se nemuseli vrátit do řeholních lágrů, ale byli propuštěni do civilu, aby si našli nějaké zaměstnání. Třeba ještě poznamenat, že 3 kněží byli u PTP zatčeni, dodáni do vazby a po odsouzení odpykávali trest ve věznicích.

Závěrem bych rád řekl, že život u PTP byl velice proměnlivý: lepší i horší, až někdy velice těžký. Vesměs to nebylo dáno jen těžkou prací, ale lidským prvkem - jednotlivými veliteli všeho druhu - vlastně „bachaři“. Ti dovedli úděl těmto lidem buď dokonale ztížit, nebo poněkud nadlehčit. Bylo to dáno také tím, jak někteří velitelé reagovali na své zařazení k složkám PTP. Vesměs byli k PTP zařazení bývalí vojáci Slovenského státu nebo tzv. Vládního vojska z trestu nebo pro nedostatek důvěry. Protože chtěli často se znovu zalíbit a tak setřít se sebe nepříznivý „punc“, byli nadmíru horliví a jejich horlivost někdo odnášel. Kdo jiný než „vojáci“ PTP, jimž neveleli, ale vládli. Česká provincie měla u PTP jednu ztrátu kněze. Oženil se.

Jezuité české provincie v civilních zaměstnáních

Už jsme v této práci viděli, že „soustředěno“ nebylo několik jezuitů. Bylo to 5 kněží. Z nich jeden byl brzy zatčen, jeden uprchl za hranice. Zbylí tři - nemocní, zůstali už na svobodě. Při likvidaci prvního lágru pro jezuitu Bohosudova byli propuštěni dva staří a nemocní kněží. V říjnu 1950 bylo propuštěno 22 jezuitských noviců. Zařadili se v okruhu bydliště svých rodičů, nebo přímo v něm, do práce. Postupně se jim podařilo dodělat si maturitu. Z těchto 22 noviců roku 1949 zůstalo 6 svému povolání věrných, prošli mnohou zkouškou. Někteří čekali na milost svatého kněžství až do roku 1971 - to znamená 22 let od přijetí do T.J. Ostatní vystoupili. 5 jezuitů se vrátilo do civilního života od PTP kvůli zdraví, jak jsem už uvedl. 2 scholastici byli brzy po propuštění tajně vysvěceni na kněze, ovšem pracovali v civilních zaměstnáních, ne v duchovní správě. 2 scholastici později z řádu vystoupili.

V létě 1951 se vrátilo dalších 8 mladých noviců, kteří nebyli povinni vojnou. Dva z nich vytrvali a stali se po drahých letech kněžími. Ostatní vystoupili.

Roku 1952 byl propuštěn po odpykání trestu 1 kněz, který se tehdy dostal do diecézní duchovní správy.

Téhož roku při zrušení oseckého lágru se dostalo na svobodu už více jezuitů - 4 kněží a 8 bratří. Rovněž z Hejnic v tomtéž roce se dostalo na svobodu 6 členů - scholastiků, 1 novic a řeholní bratří.

Na Silvestra roku 1953 se dostali do civilního života „vojáci“ od PTP. Bylo to 10 kněží, 25 scholastiků a 2 řeholní bratří. Také se už vraceli po odpykání trestů první vězni odsouzení v roce 1949 - celkem 3. Takže jezuitů v civilních zaměstnáních na území naší provincie v Čechách a na Moravě přibývalo.

První tendence komunistů u nás byla, dát řeholníky co nejvíce pohromadě, aby nemohli apoštolsky působit. Tak tomu bylo v lágrech, tak tomu bylo i u PTP. Zkušenost při pozorování života mladých jezuitů vedla pak ke změně taktiky. Členové řádů měli být co nejméně někde pohromadě. Tak strana a vláda předpokládala, že normální duch světa na ně bude lépe působit a bude větší naděje, že se vzdají řeholního povolání a pokud by k tomu nedošlo, že ti „tvrdí“ budou snáze prostřednictvím lidí na pracovišti i v místě bydliště uhlídáni. Když nebudou „hodní“, tak se dostanou do kriminálu.

Mnozí scholastici pokračovali za pomoci kněží ve studiích a byli postupně tajně vysvěceni na kněze. První to byli teologové, kteří studovali na Slovensku. Světil je v Rožnavě Msgre Pobožný, biskup rožňavský. Potom byli někteří svěceni za přispění našeho P. Havelky, který nebyl soustředěn, biskupem Msgre Matouškem v Praze. Z „vojny“ u PTP byli svěceni také někteří tajným biskupem - jezuitou slovenské provincie - Msgre Hnilicou. Novicové, kteří pokračovali ve svém povolání, také s přispěním P. Havelky, složili své první sliby a začali soukromě se studiem. Mladí novicové nebo scholastici, ale i mladí kněží se někdy dostali také na Moravec k našim starým. Říkalo se zajít si do antikvariátu, kde se dobře nakupoval autentický jezuitský duch.

Tyto všechny vzájemné styky mezi členy provincie, kteří už byli na svobodě nebo na Moravci, byly milé, a jsem přesvědčený, že velmi potřebné, ale připravovaly nenápadně další úder nepřátel - především STB.

K němu došlo zatýkáním nejprve v Brně 2 kněží a 1 řeholního bratra. Zakrátko došlo k zatčení v Ostravě několika jezuitů. Pracovali zde po propuštění z PTP na stavbě nebo jako horníci. I v okolí Ostravy žilo a pracovalo několik jezuitů. V první skupině souzených v Ostravě v lednu 1956 byli souzeni 4 jezuité: 3 kněží (1 tajně vysvěcený) české provincie a jeden scholastik z viceprovincie slovenské. Ve druhé skupině byli souzeni také 4 členové řádu - všichni kněží (2 tajně vysvěceni). Dodatečně byl souzen ještě 1 tajně vysvěcený kněz. V Čechách v téže souvislosti byl o rok později 1957 souzen 1 kněz a 1 řeholní bratr. Soud byla připravená komedie. Nedostali do rukou ani obžalobu ani rozsudek.

O co šlo v těchto vyšetřováních a potom procesu? Šlo o vzájemné setkávání; to bylo kvalifikováno jako pokračování v řeholním životě. O tajné sloužení mše svaté - to znamená bez státního souhlasu. O vzájemné posloužení si svátostí smíření. O finanční výpomoc - konkrétně 3 jezuitům, kteří přišli do Ostravy. Sehnal se jim velice nesnadno privátní podnájem v jedné větší světnici. Bylo zapotřebí tam zakoupit nábytek. Na zakoupení jezuité na ostravsku složili peníze; to bylo kvalifikováno jako ilegální jezuitský fond. Vykonávání výčtu ze svědomí jednou za půl roku u scholastiků a hotových paterů jednou za rok. Obnova slibů. To všechno bylo kvalifikováno jako utvrzování se v řádě a sloužilo to prý k rozvracení republiky. Hlavní osnovatelé - Böhm, Havelka, Hipsch, Pavlík - byli odsouzeni pro velezradu, ostatní pro spolčování se proti republice za účelem zvratu lidově demokratického státního zřízení. Tresty byly mírnější než v roce 1950: 2 byli tři a půl a čtyři roky; většina 7 a 8 let; Pavlíkův trest 10 roků.

Účel tohoto odsouzení byl zlikvidovat určitou aktivitu, ovšem také zastrašit ostatní, aby se měli víc na pozoru. Po takových výsledcích, které se týkali i jiných než jenom odsouzených, se někteří scholastici vzdali své cesty v Tovaryšstvu a nastoupili cestu civilního života a manželství. Tedy po akci „K“ první větší zátah na jezuitu a odsouzení do kriminálu.

Mnozí jezuité byli ovšem nepoučitelní i po tomto zásahu. O život provincie se přestali starat jedni, starali se dál druzí. Bylo to určitě neseno nadpřirozeným smýšlením (podle mínění světa a světsky smýšlejících v církvi to bylo málo chytré). Pomohlo to však mnohým lidem ve vězení, ale bylo to i pro leckoho na svobodě svědectvím, které povzbuzovalo.

Ukázalo se, že kněžské a řeholní povolání není něčím soukromým, ale že je zároveň posláním k člověku. Kdo se skrýval a izoloval, vystavoval v nebezpečí své povolání. A tak ve většině vzniklo stále živější přesvědčení, že duchovní povolání si lze uchovat a věrně žít jen když se přijmou i rizika.

Přiblížil se rok 1959 a s ním další veliký útok na Tovaryšstvo. V září 1959 začalo nové zatýkání jezuitů a opět v Ostravě. Tam pracovali a bydleli 2 jezuité - kněží, 1 scholastik a 3 novicové přijatí už v disperzi. Blízko Ostravy byl zaměstnán další 1 kněz a 1 jezuitský scholastik. Brzy do vazby kromě těchto všech vzali i naše pater v čele s P. viceprovinciálem Zgarbíkem, jak už jsem uvedl, z lágru na Králíkách. Z leopoldovského vězení byl do Ostravy do nové vazby přivezen také P. Pavlík a později P. provinciál Šilhan.

Schylovalo se v Ostravě k velkému procesu, který byl znám pod hlavičkou „Zgarbík a spol.“. V něm bylo obžalováno celkem 9 kněží (2 tajně vysvěcení, 4 scholastici, 3 tajně přijatí novicové a 2 laici - jeden rakouský státní příslušník a jedna profesorka z Prahy). Body obžaloby pro většinu byly tyto: Narušování tzv. „komunistické katolické akce“; šíření exkomunikačních dekretů; vzájemné upevňování se v dodržování řeholních slibů a zásad; povzbuzování k šíření náboženské ideologie. Další body obžaloby: vytvoření ilegálního vedení řádu na Králíkách a vytváření ilegálních skupin v Ostravě, Brně, Uherském Hradišti, Praze a na Moravci. Získávání nových členů, vedení studií, přijímání slibů, provádění tajných svěcení na kněze, zavedení společných pokladen. Dále obžaloba u některých uvádí opatřování zahraničních tiskovin, spisování knih (jako u P. Dr. Vojtka T.J.: „Křesťanský světový názor“ se snahou potříit marx-leninismus). Obžaloba se dále zmiňuje u některých o kontaktu na generalát prostřednictvím polských jezuitů, o rozšiřování štvavých zpráv vatikánského rozhlasu. Uvádí také sepsání „reakčních exercicií“ u jednoho jezuitu, složení písně katolické mládeže jedním a její zhudebnění jiným jezuitou.

Všichni kromě dvou noviců byli obžalováni z velezrady s rozdílem jen podle kterého čísla. Dva novicové byli obžalováni z trestného činu podvracení republiky. Rozsudky zde v Ostravě byly vyneseny Krajským soudem dne 21.3.1960 za předsednictví Dr. Jana Jandáka. Prokurátorem v tomto procesu byl Dr. Zábranský. Tresty na rok 1960 byly velmi vysoké. U deseti odsouzených byli od 10 let vězení až do 16 (P.P. Zgarbík a Kučera). U 8 jezuitů od 2 let nepodmíněného vězení do 9 let. K vyneseným rozsudkům se deseti členům řádu prokurátor odvolal do nízké výměry trestu (také pražské paní profesorce a rakouskému státnímu občanovi). Bylo to proto, aby se na ně nevztahovala první amnestie politických vězňů v květnu roku 1960. Odvolací soud Nejvyššího soudu za předsednictví Dr. Jana Hlavičky rozsudky potvrdil (až na jeden tajně přijatému novicovi, který byl propuštěn). Ostatní odsouzení byli ve výkonu trestu nejméně do další amnestie roku 1962. 1 pater byl propuštěn až v roce 1967 a tři dokonce až na amnestii v květnu roku 1968. Tito tři, protože byli internováni 9 let a pokračovali dalších devět let ve vězení, byli celkem nejdéle uvězněni, a to 18 let.

Vedoucí celého procesu P. Antonín Zgarbík, viceprovinciál ve vězení v roce 1965 zemřel. Ve vazbě onemocněl P. Zgarbík chřipkou, která nebyla léčena. Z ní se vyvinul zápal plic, ale ani tento nebyl léčen. Nakonec z toho bylo těžké astma. To už byl P. Zgarbík ve výkonu trestu a byl poslán několikrát do Brna, kde bylo ve fakultní nemocnici zvláštní vězeňské oddělení. Tam byl konečně poctivě léčen, ale bylo už pozdě. Jeho rodná sestra (velice bojovná a neodbytná) dosáhla jen toho, že mu byl v roce 1963 trest na jeden rok přerušen. Čekalo se, že tento výrok bude prodloužen a že se P. Zgarbík nebude muset vrátit do vězení. Zatím po roce okresní lékař v Břeclavi (příslušný k místu, kde P. Zgarbík byl u své sestry) napsal vysvědčení, že choroba je vážná, ale nehrozí nebezpečí smrti. Proto se musel v září do věznice vrátit. Tam potom hned nastaly opět komplikace jeho zdravotního stavu, dušení a podobně, a 22. ledna 1965 zemřel.

K tomuto ostravskému hlavnímu procesu s jezuitu byly pak ještě boční procesy. V Praze dostali (6 jezuitů, 4 kněží, 2 scholastici) menší tresty. V Brně - 3 jezuité - také menší tresty. Tito všichni byli po odsouzení propuštěni z vazby na amnestii domů, a to podmíněčně na 10 roků. Po amnestii byli odsouzeni v Brně ještě 2 scholastici, kteří byli ve výkonu trestu do roku 1962.

Rovněž proces v Hradci Králové se 7 jezuitu byl veden tak, že se konal až po amnestii. Tito byli také ve výkonu trestu ve Valdicích a vrátili se až na druhou amnestii politických vězňů roku 1962. Pikantní je zatčení a odsouzení 4 jezuitů, tří kněží a jednoho řeholního bratra, kteří byli zatčeni na Moravci a souzeni v Brně. Tam Krajský soud odsoudil k nepodmíněnému trestu staré a nemocné. P. Stork, vynikající spirituál několika kněžských seminářů, dlouho také Nepomucena v Římě, měl při zatčení 82 roků. P. Ráček, spisovatel „Československých dějin“ a „Církevních dějin“, nakonec dopracovával na Moravci své další dílo „Život Ježíše Krista“, měl při zatčení 76 roků. Třetí, P. Bernard Pitrun, byl po operaci nádoru mozku. S nimi jako opisovač jejich prací na stroji byl zatčen také bratr Sedlák, 58 letý, ale nemocný. Byli sice odsouzeni na menší tresty (dva a půl; dva a čtvrt; dva; jeden rok), ale museli nastoupit do výkonu trestu a byli propuštěni až na amnestii v roce 1962. Kromě této nehumánnosti, se udála při zatýkání těchto jezuitů na Moravci ještě i tato nezákonnost. Prohlídka byla provedena u všech jezuitů na Moravci, ačkoliv nebyli ani obžalováni. Bylo jim zabaveno mnoho věcí - knihy, písemnosti kněžím a všem také vkladní knížky, na nichž měli jezuité tak přibližně průměrem 4.000 Kč. Byly to úspory z předchozí práce v lágrech a kapesného, které dostávali na Moravci. Je zachováno rozhodnutí Krajského soudu o tomto zabavení věcí a peněz ve prospěch státu z 27. října 1960 a týká se kromě čtyř zatčených i 13 nezatčených jezuitů.

Něco o soudně odsouzených

V české provincii bylo odsouzenců soudy celkem 70. Byli odsouzeni k odpykání trestů v celkové délce 485 roků. Nejdelší trest byl vynesena P. Šilhanovi - 25 roků. Nejkratší tresty 2 řeholním bratrům - 1 rok. Průměrný trest kněží byl 7,2 roků; průměrný trest scholastiků a kněží tajně vysvěcených byl 4,3 roků; u čtyř odsouzených bratrů je průměr 1,8 roků.

Ve výkonu trestu skoro všichni byli ve více věznicích. Věznicím starého typu se říkalo „na pevných“. Nově zřízené věznice byly převážně na těžbě uranu nebo uhlí. Režim ve věznicích býval velmi tuhý, nelidský. Zvláště tvrdší režim měli kněží a biskupové, když se přikročilo k izolaci od normálních vězňů. Práce „na pevných“ věznicích a zvláště v izolaci byly pro kněze, tedy i jezuitu takové, aby jejich výdělek a tím výše kapesného byla minimální. Bylo to draní peří, látání pytlů pro mlýny, výroba celofánových sáčků na košile, jiné druhy prádla, rukavice, kravaty a podobně; ale také konopných povřísel k vázání obilí do snopů (tento druh výroby přestal, když začala sklizeň obilovin kombajny). Jinde se sestavovaly z dílů zámky do dveří nebo se šily vatované kabátce pro vojáky, nebo se čistily výlisky pro fotografické přístroje. Příležitostně při velikých úrodách zeleniny nebo ovoce se půlily meruňky, švestky na kompoty. Nebo se loupala cibule a připravovala k nakládání paprika. Tyto poslední práce byly sice stejně nevýnosné, ale byly milé proto, že se zlepšila bídná vězeňská strava o zeleninovou a ovocnou kůru.

Dopisy jen na jednu adresu mohl odsouzený psát jednou za měsíc (pokud nebyl v nějakém kázeňském trestu). Návštěva byla možná jednou za čtvrt roku, také za předpokladu, že není v trestu. Na návštěvu mohli přijít jen blízcí příbuzní, s kterými si vězeň dopisoval. Návštěva byla za „katrem se sítí“, aby si nebylo možno nic předat. Na příklad v Leopoldově nesměl vězeň stařícké matce ani podat

ruku. Od roku 1958 mohly být návštěvy volně u stolíku, kde však u každého seděl jeden příslušník stráže. Při sebemenší nějaké situaci, která se mu nelíbila, návštěvu i předčasně ukončil. Jinak mohla trvat jednu hodinu. Pokud vězni kněží, tedy také jezuité, byli společně s laiky, měli i rozsáhlou duchovní klientelu - zpovídali, křtili, přijímali zpět do církve a podobně. Pokud se získala aspoň k platnosti „vhodná látka“ - hrozinky a chléb, sloužila se aspoň někdy mše svatá. Získat vhodnou „materii“ bylo možné, když při návštěvě mohli rodiče či sourozenci dát nějaký balíček, nebo bylo dovoleno jej dostat poštou. To na příklad nebylo možné v Leopoldově, takže tam jsme žili ze zásob hrozinek, které jsme si přivezli z šachet, kde je zaopatřili někteří spoluzaměstnanci, ne vězňové.

Kde bylo více jezuitů pohromadě, žili jsme v úzkém spojení jak duchovním tak i obyčejným. Pomáhali jsme si. V izolaci v Leopoldově, kde nás bylo jeden čas 11 (4 ze slovenské viceprovincie) jsme přijali dva novice - 1 kněze a 1 pražského bohoslovce, který roku 1950 při zatčení byl ve třetím ročníku teologie. V Leopoldově také složili sliby. Díky četbě Pravidel (Sumaria, obecných pravidel a listu o poslušnosti) u stolu, uměli jsme společně zrekonstruovat a napsat tato pravidla. Jeden uvězněný pater je novicům - vězňům vykládal. I velké exercicie si před sliby vykonali. Ne sice dokonalou formou. Bohoslovec přijatý ve vězení tam dostudoval (bylo tam dostatek profesorů teologie z teologických fakult nebo řádových studií) a byl v Leopoldově vysvěcen na kněze biskupem vězněm. Leopoldovskou, snad nejtěžší věznicí - Mírov - poznalo a v ní nějaký čas (někdo déle, jiný kratší dobu) žilo 11 jezuitů. Konečně jinou slavnou věznicí Valdice - Kartouzy (bývalý kartuziánský klášter) zažilo celkem 30 jezuitů (také nestejně dlouho, někteří řadu let, jiní jen nějaký měsíc).

13 jezuitů bylo vězněno a pracovalo v uhelném dole ve Rtyni v Podkrkonoší. Na těžbě uranu na Jáchymovsku byli 3 jezuité. V třídičce uranové smolky v trestném táboře „L“ byli déle nebo jen kratší dobu 3 jezuité. Někdy byli 2 jezuité na Borech, 2 v Mladé Boleslavi, 2 v Praze na Pankráci, 1 v dolech na uhlí v Ostravě - Heřmanicích a 3 na stavbě cementárny v Senici u Bánské Bystrice. Místa se měnila, takže jen ojediněle byl někdo jen na jednom místě. Neuvádím místa, kde byli jezuité ve vazbě. Jen místa výkonu trestu.

Jako jsem uvedl svěcení jednoho jezuitu v leopoldovské věznici, tak ve Valdicích - Kartouzích byl na kněze vysvěcen jiný jezuitský scholastik, samozřejmě biskupem vězněm.

Závěrem bych rád řekl, že všude jsme se snažili o řeholní život, o věrnost církvi a papeži. Nevzdali jsme se, přijímali jsme nové členy, a to jak jsem uvedl i ve vězení. Neměli jsme proto sice řádné požehnání římských Kongregací nebo Generální kurie, ale řídili jsme se příkladem našich svatých spolubratřů, zvláště z doby anglického pronásledování, kteří si tak ve vězení počínali. Odevzdali jsme všechno dobrému Pánu a vedeni jsme byli jen jedinou myšlenkou, aby všechno bylo „k větší cti a slávě Boží“ a prospívalo duším - třebas velmi omezeně jen duším našich spoluvězňů. Tím bych považoval za ukončené vyprávění o první etapě disperze jezuitů české provincie.

Jako mezičlánek mezi událostmi první a dalších dvou etap disperze, chci uvést aspoň něco málo o jezuitěch v zahraničí. Již jsem uvedl, že 23 jezuitů české provincie nebylo „soustředěno“, protože v čase akce „K“ byli v zahraničí. Šlo především o skupinu jezuitů, kteří pracovali v zahraničí. Byli to profesori, misionáři nebo ti kněží, kteří se bezprostředně na práci v misiích připravovali. Druhá skupina byli studenti, kteří konali v zahraničí základní teologická studia nebo speciální studia. Třetí skupina byli jezuité německé národnosti, kteří po druhé světové válce museli opustit republiku.

K těmto přibyli dodatečně jezuité, kteří do ciziny utekli v roce 1950 nebo po něm. Těch bylo 6. Z republiky byl vypovězen roku 1950 1 český scholastik, ale rakouské státní příslušnosti. Roku 1968

odjelo do ciziny 9 kněží (všichni tajně vysvěcení), 1 scholastik a 1 novic. Po získání absolutoria se všichni vrátili kromě tří - dvou kněží a jednoho novice. Příkaz zůstat dostali od P. provinciála Šilhana. I v zahraničí byli nějaké přírůstky - celkem 10, z nichž však později 3 vystoupili. Z dřívějších už v cizině žijících jezuitů vystoupili z řádu 3 kněží a 1 řeholní bratr. 4 členové provincie české byli přeřazeni do provincií jiných, jakož i všichni jezuité německé národnosti. Práce, které v zahraničí vykonávali čeští jezuité byly tyto: spirituál v české koleji Nepomucenum; profesori na Gregoriáně nebo Orientálním papežském ústavu (5) a v Innsbrucku (1); redaktorská práce ve vatikánském rozhlasu - české sekci; redaktoři časopisu „Nový život“ a edice „Křesťanská akademie“; spisovatelé vědeckých i náboženských knih. 3 jezuité kněží pracovali v misii v Zambii. Významnou byla práce českých jezuitů pro české vystěhovalce, lépe utečence před komunismem. Takovou duchovní správu konali v Londýně, v Montrealu, v Kanadě, v Australii a v Paříži. V pozdějším čase odešel do misí (už z mladých) do Bolívie 1 kněz - lékař, jezuita české provincie. V Rakousku pracovali 2 kněží.

Zahraniční členy české provincie řídil nejprve slovenský asistent v Generální kurii v Římě. Roku 1969 P. generál Arrupe jmenoval vicegerentem provinciála pro zahraničí P. Feřtu, kterého v letech 1975 - 1991 vystřídal P. Špidlík.

Aktivita českých jezuitů v cizině byla všude horlivá. Třeba také zdůraznit, že s láskou poskytovali pomoc i jezuitům doma zvláště zasíláním knih, ale i hmotnými prostředky, pokud to vládní cenzura dovolila.

2. etapa života české provincie v disperzi začíná roku 1968. Většina obou národů (Čechů a Slováků) s nadějí zvedla hlavu. S „pražským jarem“ na chvíli se ukázala duha zvěstující naději na lepší život celé společnosti národa a tedy i církve katolické a v ní řeholních řádů. Ale šlo jen o opravu vzhledu komunismu. Měl to být nyní komunismus dál, ale „s lidskou tváří“. Samozřejmě, že se nic světoborného nestalo, protože nedošlo k odvrácení se od let padesátých, jako od zlých a mravně nesprávných.

Tato doba postrádala přiznání viny, odvrácení se od ní - pokání. Tím nelitovaný a tedy i neodpuštěný hřích plodil dál ovoce zla, byť v zjemnělejší formě. K správnému pochopení této situace může sloužit výrok jednoho z nových ministrů vlády p. Smrkovského, samozřejmě autentického komunisty let 1948 a padesátých až do znelíbení se a uvěznění. Šlo o intervenci P. Dr. Aloise Michálka v určité záležitosti církve. Tento kněz byl s p. Smrkovským v Leopoldově na společné cele v izolaci delší dobu. Pan ministr Smrkovský mile spolupůběžně přijal, ale k celé záležitosti pronásledování církve a tedy k otázce nápravy těchto bezpráví se vyjádřil: „Víš, Lojzíčku, udělala se velká chyba, že se církev vzala na pořad první. To se mělo nechat až nakonec.“

Tak se pro církev katolickou v roce 1968 nic moc nestalo. Mohli se vrátit biskupové po téměř dvacetileté internaci; byla povolena pobočka Cyrilometodějské fakulty teologické v Olomouci; ženské řeholní řády dostaly právní subjektivitu a mohly přijímat i dorost; kněží zbavení státního souhlasu mohli být zařazeni do duchovní správy a nově se udělení tohoto souhlasu mohlo týkat i řeholníků a také jezuitů. (Poznámka: V Československu musel mít kněz, který měl vykonávat nějaké kněžské úkony, to znamená i jen soukromě v kostele sloužit mši svatou, od církevního tajemníka okresu k tomu souhlas. Bylo-li to pro farní duchovní správu, uděloval se státní souhlas podle § 17 církevních zákonů z roku 1949. Pokud to byla jen nějaká výpomoc nebo služba u řeholnic, pak podle § 16 téhož zákona.

Uděloval se někdy také souhlas jen k jednotlivému úkonu, na příklad pohřbení matky synem knězem bez státního souhlasu.)

Všechna zařízení let padesátých zůstala nedotčena, tajemníci pokračovali v činnosti dál. Po počátečních rozpacích se postupně páni tajemníci zase, zvláště s příchodem okupačních vojsk Varšavské smlouvy, osmělovali víc a víc. Poučení, dělali svou službu jen rafinovaněji.

Rovněž velice spolehlivě pracovala dále STB. V této etapě nikoho nezavírala. Ovšem nezavírala ani vrahy z let padesátých, kteří zůstávali na svých dobrých a dobře placených místech.

Ale byli jsme vděční i za malé vydechnutí. P. Šilhan jako provinciál se ujal opět své funkce. Využil hned roku 1968 k návštěvě Říma a Generální kurie a také papeže Pavla VI. Navštívil také Německo, zvláště některé své bývalé žáky z doby, kdy byl v Římě korepetitorem v německé koleji Germanicu. Byl také v Rakousku v Innsbrucku. Tam domluvil studium našich tajně vysvěcených kněží, aby dostali absolutorium na církví uznané škole, když předtím vykonali studia a zkoušky zčásti jen soukromě. Obnovil konsult (sbor čtyř poradců) a mluvil postupně se všemi členy provincie. Členové provincie se samozřejmě ztenčili o zemřelé a ty, kteří řád opustili. Náhrada několika přijatých v první etapě byla jen malá. Z 12 přijatých i v těch nejtěžších podmínkách provincie v první etapě, zůstalo v řádě 8. Kromě dvou kněží přijatých v Leopoldově, ostatní čekalo studium buď celé nebo jeho dokončení. Co nejdříve poslal P. provinciál do Innsbrucku na dostudování 8 tajně vysvěcených kněží a 1 scholastika na dostudování před svěcením. Z Československa poslal také do noviciátu v Rakousku 1 novice. V Belgii byl na získání absolutoria po dostudování 1 tajně vysvěcený kněz. Ostatní scholastici, kteří vytrvali a něco studovali, skončili svá studia na teologické fakultě pro diecézní kněze v Litoměřicích. Jen absolutorium tam dosáhl 1 tajně vysvěcený kněz; dva nebo tři roky studií doplnilo celkem 7 scholastiků a byli potom v roce 1970 a 1971 vysvěceni na kněze a zařazeni do diecézní duchovní správy. P. provinciál Šilhan tehdy rozhodl, aby většina členů prožívala aspoň své kněžství ve službě církvi, když nebylo možné darovat církvi u nás ještě i službu řeholním životem. Tak se dostala většina do duchovní správy ve všech diecézích Čech a Moravy nebo byli jako duchovní u řeholních sester.

Vyjednáváním s církevními úřady státními (bylo o něco snazší) a s příslušnými biskupy nebo kapitulními vikáři bylo docíleno, že na některých místech se mohla vytvořit při farní duchovní správě i malá komunita. Členové téhož řádu dostali státní souhlas ke společné práci. Oficiálně to ovšem nebyla obnova řeholního života. Ostatně jezuitům se to podařilo jen na Velehradě, v Bohosudově, Praze a Hradci Králové. Jednalo se všude o kněze na určitý paragraf platného zákona z roku 1949, ale i o službu řeholních bratří, kteří v těch místech mohli být farou zaměstnání jako kostelníci, kuchaři nebo i jako kancelářské síly.

Členové řádu se pustili v této druhé přechodné etapě zase hned do typicky naší služby exerciciemi, a to i laikům. 1 člen provincie, který nedostal ani v této době definitivní souhlas, ale měl souhlas pouze výpomocný v širokém rozsahu, se věnoval zvláště duchovním cvičením a lidovým misiím. Tak dával při normálním zaměstnání po celý týden v pracovní dny po večerech, ve volné soboty a o nedělích po celý den, misie celkem v pěti farnostech brněnské diecéze. Exercicie většinou dával o weekendech s přidáním pátku, který si v podniku nadpracoval.

Pro všechny členy bylo významné setkání s P. generálem Arrupe, který byl v roce 1969 u nás a také ve slovenské viceprovincii na návštěvě. Dostal vízum jen na tři plné dny (bez cesty). První den bylo setkání se skupinou jezuitů v Praze s večerní mší svatou u svatého Ignáce pro veřejnost. Druhý

den se setkal se starými otci a bratřími na Moravci a navečer se skupinou v Brně. Večer tentýž den dojel na Velehrad. Tam na druhý den sloužil v naplněné bazilice (byl rok sv. Cyrila) mši svatou a po ní se setkal s další skupinou jezuitů a s nimi poobědval. Odpoledne si jej odvezli slovenští spolubratři do slovenské provincie, kde se také setkal na několika místech se svými spolubratry. Při této návštěvě se dalo dohovorit více všelijakých dovolení, které provinciál v našich podmínkách potřeboval. Zvláště se dosáhlo možnosti při trochu změněných kritériích připravit starší otce a bratry k složení posledních slibů. První skupina, která se stačila připravit - 22 (17 kněží a 5 bratří) složili tyto sliby dne 15.8.1969 u sv. Ignáce v Praze při veřejné bohoslužbě v zaplněném našem kostele. Měl přijet P. generál, toužil po tom. Ukázal se však opět zhoršený postoj vlády k řeholníkům. Na tuto návštěvu P. generál nedostal vízum. Sliby přijal P. provinciál Šilhan. Děkovali jsme i za tuto možnost roků 1968 - 1969. Poctivě jsme všichni zvedli hlavu a byli ochotni dál žít, pracovat a také bojovat pod praporem kříže, ve službách nevěstě církvi pod Petrem v poslušnosti papeži.

Významné bylo rozhodnutí Generální prokuratury ve věci řádů v roce 1968. Toto rozhodnutí inicioval svým podáním Sekretariát pro řeholní společnosti, kde byl jedním z hlavních činitelů P. provinciál Šilhan. Toto rozhodnutí znělo: „Řády a kongregace, které existovaly před vydáním zákona 218/49 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností, nebyly zrušeny ani tímto ani jiným zákonem, existují právně dále a není překážky, aby v mezích platného právního řádu řádový život obnovily a v něm pokračovaly.“ I když záhy Sekretariát pro věci církevní při ministerstvu kultury nebral toto rozhodnutí v úvahu, přece jsme jím byli posíleni. Tohoto rozhodnutí jsme se při dalším šikanování a pronásledování dovolávali, i když jsme třeba nic konkrétně nezmohli.

Pražské jaro tedy kvetlo. Ale protože se nikdo od hříchů padesátých let nedistancoval, nepojmenoval je pravým jménem, nelitoval jich, tento hřích se ploužil dějinami naší země dál. Proto po jaru slibných květů zase nebylo co sklízet. Nevstoupil do národa duch pokání, proto se zvedlo další bezpráví, byť líp oblečené a „přišminkované“.

Třetí etapa disperze jezuitů české provincie

Normalizace v našem státě se vyznačovala získanou zkušeností, že při vhodné příležitosti, i jinak mlčenlivý lid pod knutou otrokáře zvedne hlavu. To přispělo k tomu, aby v nastávajícím období si režim tuto skutečnost uvědomil a přitvrdil svou vládu. Jen naoko mělo všechno vypadat slušněji. I „slušněji“ se utrácely životy; „slušněji“ se vytvářela řada obtíží a trápení.

Ke všemu ovšem přispěla už dlouho trvající nadvláda. Byli získáni lidé, kteří měli vyšší inteligenci než první vládcové. Měli však stejně zkažené srdce, které nenávidělo každého, kdo smýšlel jinak. Protože i národ se poučil a byl obezřetnější, bylo třeba najít jiné prostředky. Zvýšený technický pokrok i v socialistických státech dovolil zapojit do trápení lidí i mnohé nové způsoby kontroly. Kdo byl vytipován, byl sledován a dále pronásledován. Mezi tyto pronásledované patřili i jezuité. Při této modernizaci byla vlastně jen jedna možnost. Kdo se nechtěl zbláznit nad uvažováním všech možností, jaké má stát, aby o někom věděl, co si zamane, ten musel s nadhledem duchovního klidu a opření se o Pána jít svou cestou. Vždyť každý jezuita mohl vědět, že i když nebude nic dělat, tak jej budou hlídat a hlavně podezírat. Proto ať si kdo myslí co myslí, budeme žít! Tomuto rozhodnutí přece jen pomáhaly poněkud zainteresovanější solidární ohlasy ve světě. Jako v letech padesátých se nikdo nezastal zubožených, mrtvých a vězněných, tak v sedmdesátých letech se přece jen objevovala v řadách světové veřejnosti a světových institucí solidarita. Aspoň se o leccěms, co se u nás dělo, psalo a

mluvilo. I jezuitům docházelo z ciziny více důkazů podpory. Bdělá cenzura umožnila, že i strana a vláda o tom věděla a musela s tím počítat. I doma se pozvedaly leckteré hlasy proti, více nebo méně z těch či jiných míst. Ani státy varšavské smlouvy nemohly bojkotovat jednání na mezinárodní úrovni. Zvláště jednání v Helsinkách se stala oporou odpůrců, žijících pod bičem moderních otrokářů. Snad ještě větší překážka než sami vládcové komunisti, byli lhostejní lidé doma, kteří poslušně házeli při občasných volbách lístky do volebních urn pro komunistické totalitní vládce. Tato lhostejnost mas dovolovala pořád silně nepřátelské akce proti těm, kdo s režimem nesouhlasili. Těmi byli ve značné míře věřící. Nakonec v letech osmdesátých nasbírali z iniciativy jednoho věřícího laika množství podpisů pro svého kardinála Msgre Tomáška, aby věděl, že není „generál bez vojska“, jak mu státní představitelé a páni z STB stále připomínali.

Jezuité v tomto třetím období disperse byli vesměs na farách, u řeholních sester v domovech důchodců nebo ústavech debilních. Jen několik bylo bez státního souhlasu, a proto v civilním zaměstnání. P. provinciál Šilhan na začátku sedmdesátých let nabídl P. generálovi, aby jej vystřídal mladším a pohyblivějším členem. P. generál z podnětů P. Šilhana i jiných členů české provincie T.J. vyvolil P. Jana Pavlíka. Ten byl bez státního souhlasu a pracoval jako řidič autojeřábu v jednom brněnském podniku.

V této etapě bylo zapotřebí víc smelit provincii, proto bylo třeba, aby provinciál byl pohyblivý a mohl často spolubratry navštěvovat. Bylo také zapotřebí, aby i nově přijímaní mohli dostudovat, být vysvěceni a rozmnožit tak řady řeholních kněží, stále se tenčící odchodem na věčnost.

Zájem o vstup do Tovaryšstva byl. Nešlo o nepřehledné davy. Nebylo také možné každého vzít. Všichni museli být ochotni přijmout riziko. Víc ještě museli být obětaví, aby mohli vykonat aspoň v podstatných prvcích řádovou formaci, jak duchovní, tak studijní. Hlásili se někteří hotoví kněží, bohoslovci, kteří teologii studovali v generálním semináři a na jediné teologické české fakultě v Litoměřicích. Někteří se hlásili před nastoupením do semináře. Ti si nejprve vykonali při zaměstnání nebo při jiném studiu noviciát a potom nastoupili do Litoměřic ke studiím. Hlásili se i akademicky vzdělaní, kteří nemohli podle státních ustanovení studovat teologii v Litoměřicích. Pro takové bylo třeba po noviciátě zajistit studium formou konzultací u našich některých otců a připravit je tak na kněžská svěcení, byť jen tajně.

Když šlo o přijímání více lidí, nechtěli jsme jen něco předpokládat. Toužili jsme mít jistotu schválením P. generálem, případně i schválením příslušnou Kongregací v Římě. Našli se jezuité ze zahraničí, kteří nás zde obětavě navštěvovali, z nichž zvláště P. Richard von Aretin byl nám nejvíce prospěšný. Ten zprostředkoval první potřebné kontakty. Víc se vyjasnilo návštěvou turisty, kterým byl asistent slovanské asistence P. Galauner, chorvatské národnosti. Zvláště výrazně nám pomáhal P. Andrzej Koprowski, jeho nástupce v úřadě regionálního asistenta. Tento horlivý kněz byl u nás i vícekrát. V druhé etapě, ale zvláště pak v etapě třetí, bylo do Tovaryšstva u nás přijato celkem 41 noviců. Postupně složili své první sliby a byli mezi nimi i takoví, kteří do roku 1989 dosáhli kněžského svěcení. Studovali v Litoměřicích nebo soukromě. Obětavým světitelem těch, kteří mohli mít jen studia soukromá, byl biskup jezuita Msgre Ján Chrysostom Korec, pozdější kardinál. Byli ovšem i takoví, kteří této mety vůbec nedosáhli a odešli z Tovaryšstva nebo vystoupili z řádu jako kněží, když zhodnotili, že na nové požadavky řeholního života po roce 1989 nemají (1 zemřel jako kněz v T.J.; 1 byl přeražen do slovenské řádové provincie S.J.; 15 vystoupilo). Zůstalo 24 jezuitů středního a

mladšího věku, kteří vyplnili aspoň poněkud onu velkou propast mezi provincií starých a mladých po skončení totality.

Také nový P. generál - Peter Hans Kolvenbach, ponechal provinciálovi všechny fakulty dané předchůdcem. Osobní zájem P. Kolvenbacha o provincii byl veliký. Projevoval se v mnoha dopisech a v zasílání nových řádových ustanovení. Výrazně se jeho zájem projevil při návštěvě českého provinciála v Římě 1987. K ní ho pozval a osobně se věnoval poznání situace v naší provincii. Ještě před „sametovou revolucí“ při kanonizaci svaté Anežky byla příležitost pro provinciála k osobním jednáním s P. generálem Kolvenbachem a jeho asistenty.

Při příležitosti kanonizace přijelo do Říma i více jezuitů z Československa, také několik mladých bohoslovců, kteří tehdy studovali v Litoměřicích. P. generál se všemi jednou poobědval na Kurii a všem věnoval aspoň chvíli rozhovoru, pokud znali aspoň některou z mnoha řečí, které P. generál ovládá.

V době normalizace se konali také dvě Generální kongregace Tovaryšstva v Římě. Na obě byl český provinciál pozván, ale na žádnou se však nedostal. Vždy bylo prohlášeno, že to není v zájmu československého státu. Bylo konstatováno, že dovolení cesty by znamenalo uznání existence mužských řádů a jejich řádných představených. „Jste jen trpěni, nemáme zájem mužské řehole obnovovat“ - to byl argument pro zamítnutí. Před Generální kongregací v roce 1983, kdy se jednalo zároveň o volbu nového generálního představeného, došlo českému provinciálovi pozvání i z vatikánského státního sekretariátu. Provinciál jej předložil na pasovém oddělení brněnské policie (bydlel v Brně). Toto pozvání bylo československému státu nepříjemné, protože v té době se stát snažil vést s Vatikánem občasná jednání. Nakonec státní úřady, zvláště státní úřad věcí církví při ministerstvu kultury v duchu své zásady nejednat s mužskými řády, i tuto žádost o vydání pasu a výjezdní doložky zamítli.

V normalizační době byli jezuité také mnohokrát vyslýcháni. V roce 1971-72 skoro všichni členové byli předvoláni na výslech, nakonec roku 1972 i provinciál. V normalizační době bylo mnoho členů sledováno. Došlo i k zajištění některých na 48 hodin, zvláště také P. provinciála. To bylo v roce 1981 po velikém přepadení domu starých kněží na Moravci. Tam žil dřívější P. provinciál Šilhan, který po tomto přepadení byl soudně obžalován. Po roce velkých vyšetřování byl však žaloby zproštěn. P. provinciál Pavlík dostal na Krajském soudě v Brně roku 1982 v listopadu prokurátorskou výstrahu. Celkově je třeba říci, že v této normalizační době se jen výjimečně přistupovalo k zavírání, spíše šlo o znepříjemňování života, vzbuzování strachu a podobně. Zatčen a vězněn déle jak 48 hodin byl v této době P. František Lízna. Vystudoval v Litoměřicích, ale nedostal státní souhlas pro žádnou diecézi v Čechách nebo na Moravě. Žil v laickém zaměstnání. Byl celkem třikrát v soudní vazbě. Nejprve to bylo kvůli samizdatové náboženské literatuře. První vazba byla od 10.9.1979-9.1.1980. Poté byl propuštěn, souzen „z volné nohy“. Pracoval i po odsouzení dál na svobodě až do druhého zatčení 2.7.1981. Tehdy už z vazby nebyl propuštěn a po soudu byl na Borech ve výkonu trestu až do 28.6.1983. Po třetí byl zatčen a ve vazbě roku 1988 za rozšiřování letáku o nespravedlivě odsouzených. Dostal dva měsíce trestu, které odpykal.

Zajímavější snad by mělo být, co jsme mohli udělat i v těžkých podmínkách normalizace. Především bych se zmínil o samizdatové jezuitské literatuře. Byly to vhodné texty z filozofie a teologie nebo duchovní texty pro formaci. Byly sepsány některými z otců či přeloženy z cizích jazyků. Šlo o 31 knih. Zajímavější ovšem bylo, že jsme neměli žádné prostředky, jak věci rozmnožit. K dispozici byl jen

psací stroj, černý kopírovací papír a člověk, který udělal při jednom opisování 10 průklepů. Takovým způsobem byly rozmnoženy i nové texty liturgické. Nejprve v latině, později v českém překladu. Šlo o vlastní texty T.J. pro breviář - Liturgii hodin nebo misál T.J. či lekcionář T.J. I texty nových blahoslavených a svatých každý člen takto průklepem na stroji dostal. Po schválení překladu misálu a lekcionáře na Kongregaci pro bohoslužbu v Římě, se nám podařilo tajně „oxeroxovat“ texty pro každého člena. Každý je dostal i solidně svázané.

Společný život se organizoval tak, že v určitých krajích několik jezuitů tvořilo regionální komunitu. Ta měla svého představeného a spirituála. Členové komunity se scházeli při příležitostech jmenin, narozenin nebo nějakého jubilea. Pro mladé, nově přijaté, kteří byli mimo centrální seminář v Litoměřicích, se na několika místech zavedla formační setkání. V nich se probíralo něco z Konstitucí a vždy nějaká teologická otázka.

Byly také nějaké kontakty na druhé provincie, i když velmi skromné. Nejčastější a velmi plodné styky (výměnou materiálů duchovních i studijních) byly s provincií slovenskou. Byli jednodušší, protože jsme žili v jednom státě a protože jazyky jsou si tak blízké, že jsou běžně srozumitelné oběma národům. S rakouskou provincií byl styk prostřednictvím našeho P. Vladimíra Richtera, který měl v Brně (později v Knínicích u Boskovic) svou maminku. Byla období, kdy dostal snadno vízum k návštěvě matky, ale byla období, kdy vízum vůbec nedostal nebo jen zřídka kdy.

Už jsem se zmínil o pomoci P. Richarda von Aretina S.J. z Mnichova. Ten býval v ČSSR skoro pravidelně návštěvou u svých příbuzných. Z Belgie jezdíval P. Lellote k našemu P. Rabušicovi. Pravidelně každým rokem jezdíval za jedním z našich otců P. Waesberghe z Holandska.

Velkou pomocí byla solidarita mnohých provinciálů, kteří v dopisech vyjadřovali svou podporu našemu životu. Tím vytvářeli jakousi ochranu před hrubšími zásahy policie do našeho života. Všechny dopisy procházely státní cenzurou - tím byly i státu známy postoje jezuitů ve světě.

Třeba se s úctou a vděčností zmínit i o zásilkách knih, jednak našimi českými kněžími v zahraničí, ale i jinými jezuity z Evropy či Ameriky. Stejně dostávali naši členové - myslím, že všichni - občas i nějakou finanční výpomoc prostřednictvím agentur československého podniku zahraničního obchodu „Tuzex“.

Těžko, ale spolehlivě, vedeni Pánem a posilováni světovým Továřstvem - jeho modlitbami, zájmem, solidaritou i skutečnou pomocí - jsme se blížili k nečekanému datu 17. listopadu 1989.

Tehdy se u nás zhroutila komunistická totalita a bylo možno obnovit oficiálně život české provincie T.J.

Doslov

Mám-li skončit tento stručný a zcela věčný pohled na českou provincii v disperzi po čas komunistické nadvlády, musím tak učinit velikým díkem Božské Velebnosti. Vždyť věci těžké, pronásledování a utrpení, je možné prožít jako dopadení Boží ruky na naši šíji, anebo je možné je vzít jako veliké vyvolení. K tomuto druhému nás vedl náš otec Ignác cestou svých duchovních cvičení a ovšem i pokyny Konstitucí. Vedle darování velké ceny, šlo také o poslušnost jeho přání: odívat se týmž šatem a zdobit se týmž odznaky, jako náš Pán, Ježíš Kristus. Mám zato, že to druhé byla tužba většiny. Ale jak už to s tužbou bývá, ne vždy je naplněna, jak by měla. Vadí tomu nejčastěji menší pochopení, ale nejčastěji slabost lidské přirozenosti. Má chvála Pánu však se nese velice zřetelným tónem proto, že konec konců, když ponecháme poslední hodnocení Pánu, byla věrnost členů této

provincie přece jen jistým vážným svěděním. Lidských ztrát bylo vlastně obdivuhodně málo a jsou vysoce převýšeny věrností.

Kéž tedy Pán požehná i další práci českých jezuitů, jako žehnal dosud. Perspektivy jsou jistě v duchu víry, naděje a lásky k Pánu veliké. Nelze však zavřít oči před skutečnostmi, s kterými se začaly psát dějiny další etapy provincie v roce 1990. Především se začínalo doslova „na zelené louce“. Zákonem o vyrovnaní křivd řeholním řádům a kongregacím (zákon 928/Sb z července 1990) byl vrácen Tovaryšstvu jako jediný dům rezidence v Praze. Byla ovšem, jako ostatně všechny vrácené církevní objekty, ve velmi špatném stavu a potřebovala generální opravu od střechy po dvůr a uvnitř generální opravu všeho zařízení. Z vlastních domů, které do roku 1950 patřili provincii nebylo dále vráceno nic (bývalo by šlo o Děčín, Opavu), ale nebyl ani náš zájem je dostat zpět, protože tam nebylo možno rozvinout smysluplnou práci. Byli jsme však pozváni arcibiskupem olomouckým pokračovat po čtyřiceti letech v práci na svatém Hostýně a na Velehradě. Později tentýž arcibiskup nás opět povolal do Českého Těšína, kam se jezuité vrátili tentokrát už po čtvrté. Brněnský biskup si přál, aby bývalý jezuitský kostel Nanebevzetí Panny Marie v Brně opět spravovali jezuité a aby se kolem něho vytvářela služba univerzitním studentům.

Vnitřní obtíží rozvoje práce provincie byl vysoký věkový průměr členů provincie; veliký nedostatek řeholních bratří a okolnost, že mnoho otců bylo v diecézní duchovní správě takřka ve všech českých a moravských diecézích. Nebylo možné necitlivě odvolávat tyto kněze z farností.

Velikou překážku hned brzy po osvobození od totality působily také různé nevyřešené otázky v politickém životě státu. Hlavní nesnáz je a dlouho bude v tom, že infekce totalitního komunismu přetrvává v lidech a jejich myšlení. Větší nesnáz však je v tom, že komunističtí „pohlaváři“ i mnoho řadových komunistů přetrvávají v celém organizmu národa a v institucích státu.

Zbývá tedy se těšit jen z faktu liberální demokracie. Pluralistická společnost ponechává zásadní svobodu církvi a jejím složkám k životu a k práci. Jenže ani církve ani Tovaryšstvo nemá zatím dost zkušeností, jak si v nich počínat.

Musím proto říci, že to, co již bylo vykonáno, je obdivuhodné. Zbývá jen prosit Pána, aby volal nové pracovníky na svou vinici, kteří by započaté práce rádi konali a vedli stále k většímu rozkvětu, jako službu Bohu a duším.

Olomouc 1996 na den Stolce svatého Petra, 22. února